

LATVIJAS ZINĀTŅU AKADĒMIJAS EKONOMIKAS INSTITŪTS

Bezpeļņas organizācija sabiedrība ar ierobežotu atbildību, reģ.nr. 40003324342

Akadēmijas laukums 1, LV-1050, Rīga, Latvija; tel.7222830, fax/tel 7820608, e-pasts: raimara@lza.lv

Filmu industrijas attīstības iespējas Latvijā

**Dr.econ. Raita Karnīte
Māris Kļava**

Pētījums veikts pēc LR Kultūras ministrijas pasūtījuma

Rīgā, 2001

Saturs

Ievads	3
1. Īss filmu nozares vēstures apskats	6
2. Mūsdienu filmu industrijas būtība un tirgus nosacījumi	7
3. Filmu industrijas piemēri mazās valstīs	9
3.1. ES filmu nozares analīze (1997)	9
3.2. Filmu nozare Lielbritānijā	12
3.3. Filmu nozare Īrijā	13
3.4. Filmu nozare Čehijā	14
3.5. Somijas filmu nozare	15
4. Filmu industrijas resursi un iespējamais modelis Latvijā/Baltijas valstīs	15
4.1. Filmu industrijas resursi Latvijā	17
4.1.1. Tehniskie resursi	17
4.1.2. Finanšu resursi	18
4.1.3. Personāls	23
4.2. Filmu industrijas iespējamais modelis Latvijā/Baltijas valstīs	24
4.2.1. Nozares struktūra	24
4.2.2. Valsts pārvaldība	28
4.2.3. Apkalpojošā infrastruktūra	30
4.2.4. Filmu industrijas attīstības perspektīvas Latvijā	30
4.2.4.1. Nozares finansējuma uzlabojums	31
4.2.4.2. Finanšu piesaistes instrumenti	32
4.2.4.3. Tirgus	33
4.2.4.4. Valsts atbalsts	35
5. Latvijas filmu industrijas konkurētspējas aptuvens novērtējums	38
Nobeigums	40
Atsauces	42
Statistiskais pielikums	44

Ievads

Šī pētījuma objekts ir Latvijas filmu industrija.

Jēdziens *filmu industrija* literatūrā nav precīzi izskaidrots. Alberts Morēns uzskata, ka, tā kā filmas izgatavošana ir saistīta ar ražošanu, katra filmas izgatavošana vispirms ir “industrija”, un tikai pēc šīs fāzes filma kļūst par savdabīgu lietu – vienlaicīgi precī un mākslas priekšmetu (Morēns, 1996). Šāds uzskats dominē, ja filmu nozari uztver tikai kā kultūras priekšmetu radītāju, mākslas veidu. Mūsdienās nozares raksturs mainās. Filmās tiek ražotas ne tikai kultūras mērķiem, bet arī izteikti komerciāliem, peļņas gūšanas mērķiem, ne tikai kā radošo personību izteiksmes līdzekļi, bet kā masveida priekšmeti. Ražojot masveidā, industriālā sastāvdaļa sāk dominēt pār radošo, filmu ražošanā radošos mērķus aizstāj rutīna.

Tāpēc jēdzienu *filmu industrija* ir nepieciešams definēt precīzāk.

Vārdam *industrija* ir vairākas nozīmes – ar šo vārdu var apzīmēt preču ražošanu, bet arī nozari, tas ir vienveidīgu preču ražošanu. Oksfordas vārdnīca definē jēdzienu *industrija* kā organizētu darbību, kurā iesaista darbu un kapitālu, lai ražotu preces (“The Oxford Dictionary For The Business World” (1993), 413. lpp), un jēdzienu *kino* kā filmu radīšanas mākslu vai industriju (“The Oxford Dictionary For The Business World” (1993), 145 lpp.), kas diferencē filmu produkcijas divus atšķirīgus mērķus – mākslas priekšmetu un tirgus preces radīšanu.

Šajā pētījumā ar *filmu industriju* saprot kinofilmu uzņemšanu un citu ar filmu ražošanu saistītu darbību veikšanu speciāli pārdošanai (t.i. preču ražošana ar nodomu).

Pētījumā lietots arī jēdziens *filmu nozare*. Jēdziens *filmu nozare* ir plašāks, tas ietver produkta ražošanu ne tikai tirgum, bet arī citiem (kultūras, sociāliem) mērķiem. *Filmu nozare* ietver:

- filmu producēšanu, t.sk.,
  - spēles filmu (pilnmetrāžas un īsmetrāžas),
  - dokumentālfilmu,
  - animācijas filmu (leļļu un zīmēto) producēšanu;
- filmu izplatīšanu
- filmu demonstrēšanu;
- filmu saglabāšanu;
- nozares administrēšanu.

Var teikt, ka filmu industrija ir filmu nozares iedomāti nošķirta daļa, kas izmanto filmu nozares infrastruktūru – gan fizisko, gan institucionālo (administrāciju). Filmu industriju no filmu nozares atšķir mērķis – filmu industrijas mērķis ir izteikti komerciāls, filmu nozare kopā kalpo gan mākslas, gan komerciāliem mērķiem.

Ārzemju literatūrā (angļu valodā) parasti filmu nozare un filmu industrija netiek šķīrotas – tas vistīcāmāk izskaidrojams ar valodas nabadzību, jo angļu valodā vārds “*industry*” apzīmē gan nozari, gan rūpniecisku ražošanu tādu.

Filmu nozarē, tai skaitā filmu industrijā skaidri izdalās trīs atsevišķi darbības veidi: ražošana, sadale un demonstrēšana. Pēdējā laikā sakarā ar video tehnikas parādīšanos, kā atsevišķs darbības veids kļuvis kino un videofilmu kopēšana. Kopš divdesmitā gadsimta otrās puses filmu nozares un filmu industrijas attīstību būtiski ietekmē televīzija (TV), sākumā kā filmu demonstrētājs, bet pēdējā laikā arī kā to ražotājs, vai ražošanas līdzfinansētājs (“Filmu nozares ekonomiskā potenciāla izmantošana Latvijas tautsaimniecībā” (2001)).

Jēdzienu “filmu industrija” lieto arī plašākā nozīmē. Piemēram, “Zviedrijas filmu līgumā” (When Audiovisual meets Finance, Addendum to the brochure, 3rd Edition) ar jēdzienu “filmu industrija” apzīmēta līgumslēdzēja puse, kas ietver Zviedrijas filmu demonstrētāju asociāciju, arodbiedrību, Atturībnieku centru asociāciju, Zviedrijas filmu izplatītāju asociāciju, Zviedrijas filmu ražotāju asociāciju.

Šajā pētījumā nav īpaši uzsvērtā atšķirība starp jēdzienu *filmu nozares produkcija* un *audiovizuālā produkcija* (nav ņemta vērā filmu nozares transformācija video produkcijas intervences rezultātā). Abi jēdzieni lietoti, lai apzīmētu filmu nozares produkciju.

Latvijā filmas pazīst kopš 1896. gada, uzņem kopš 1910. gada. Līdz 1990. gadam Latvijas filmu produkciju baudīja plašs skatītāju loks, tā bija konkurētspējīga sev pieejamajos tirgos. Pēc 1990. gada filmu Latvijas filmu nozarē sākušās lielas pārmaiņas, vārda tiešā nozīmē sagrāve, kuras cēloņi un redzamās sekas aprakstīti pētījumā par filmu nozares potenciāla izmantošanu Latvijā tautsaimniecībā (“Filmu nozares ekonomiskā potenciāla izmantošana Latvijas tautsaimniecībā” (2001)). Neskatoties uz grūtībām, Latvijā filmu nozare nav zudusi, tāpēc jautājums par tās tālākās attīstības iespējām, tai skaitā par filmu industrijas attīstību, ir dabisks un atbilde uz to nepieciešama.

Filmu nozares tautsaimnieciskā vērtība un īpašā attieksme pret to izriet no nozares savdabības – tā ir vienlaikus māksla un industrija, patīkama darba vieta izglītotiem cilvēkiem, tā var būt ienesīga ražotne, bet tā darbojas jau sadalītā tirgū skarbas konkurences apstākļos. Filmu nozarei ir pieaugoša sociālā funkcija, galvenokārt tāpēc tā pastāv visās valstīs bez izņēmuma.

Nacionālā programmā “Kultūra” nosaukti objektīvi apstākļi, kas nosaka filmu nozares pastāvēšanas un īpašas attieksmes pret to nepieciešamību, īpaši valstīm ar nelielu iedzīvotāju skaitu un ierobežotu valodas areālu:

- filmu nozare valstī ir nepieciešama, lai valsts spētu ar moderniem līdzekļiem apliecināt savu nacionālo identitāti starptautiskajā arēnā,
- īpašu attieksmi pret filmu nozari nosaka:
  - a) nepieciešamība ietekmēt filmu ražošanu atbilstoši sabiedrības interesēm,
  - b) neliels skatītāju skaits un pagaidām visai ierobežota iedzīvotāju maksātspēja,
  - c) ārzemju filmu, pārsvarā amerikāņu, konkurence, reizēm negodīga,
  - d) valsts ekonomiskais stāvoklis kopumā.

Filmu nozare pastāv visās valstīs, bet veids un nosacījumi, uz kādiem tas ir iespējams, atšķiras. Atšķiras arī pakāpe, kādā filmu nozare ir industrializēta. Valstīs, kur industrializācijas pakāpe ir augstāka, filmu nozare spēj dod produktu ar augstu pievienoto vērtību, kas tirgū ir pietiekoši labi apmaksāts, un papildina filmu nozares finansējumu. Valstīs, kur nozares industrializācijas pakāpe ir zemāka, nozares komerciālā ienesība ir atkarīga no produkta mākslinieciskās vērtības, nacionālo un globālo interešu sakrītības un radošās veiksmes, un visbiežāk nav pārāk augsta.

Jo augstāka industrializācijas pakāpe, jo zemāks ir valsts līdzekļu īpatsvars nozares kopējā finansējumā. Tā kā valsts budžeta līdzekļi visām valstīm ir ierobežoti, attīstot filmu industriju ir vieglāk uzturēt filmu nozarei nepieciešamo infrastruktūru. Teorētiski filmu nozare var pastāvēt ar nepilnīgu infrastruktūru. Vēl vairāk, bez filmu industrijas uzturēt pilnīgu filmu nozares infrastruktūru gandrīz nav iespējams. Turpretī filmu industrija intensīvi izmanto filmu nozares infrastruktūru, un bez tās nevar pastāvēt. Filmu industrija valstīs var būt un var nebūt, bet, tur kur tā ir, ir iespējams iegūt sinerģisku efektu no mākslinieciskā un komerciālā filmu nozares novirzienu mijiedarbības. Tas nosaka šī pētījuma īpašo interesi par filmu industriju

Pētījuma pamatā ir hipotēze par filmu nozares un filmu industrijas mijiedarbības pozitīvo ietekmi uz filmu nozares attīstību un pastāvēšanas iespējamību. Filmu nozare pilnīgā komplektācijā ietver tehniski sarežģītu un resursu ietilpīgu infrastruktūru, kuras uzturēšanai mazā valstī parasti nepietiek līdzekļi. Tieši tāpēc mazā valstī un brīva tirgus apstākļos filmu nozares iespējas svārstās no neesamības, līdz daļējai pastāvēšanai, vai pastāvēšanai pilnā komplektācijā. Pastāvēšana pilnīgā komplektācijā iespējama tikai tad, ja ir sasniegts noteikts ražošanas apjoms, kas iepriekš minēto apsvērumu dēļ ir iespējams, ja darbojas filmu industrija.

Mazā valstī filmu nozarei, arī filmu industrijai, piemīt vairākas īpatnības, kas jānoskaidro pamatīgāk:

- mazā valstī filmu nozares areāls (tehnoloģiskās ķēdes, tirgus, pasūtītājs, patērētājs) pārsniedz valsts robežas – jānoskaidro kad un kādā veidā tas iespējams,
- nozare darbojas sīvas globālās konkurences apstākļos – jānoskaidro, kādi ir konkurētspējas faktori filmu nozarē,
- filmu nozarē iespējams izdalīt divas nosacīti patstāvīgas sastāvdaļas – personāls un tehnika, kas mazā valstī nonāk konfliktā (ir pietiekošs personāls, bet nav iespējams uzturēt atbilstošu tehnisko nodrošinājumu) – jānoskaidro, kā šo problēmu var atrisināt,
- filmu nozares produkts ir ne tikai filmas, bet arī pakalpojumi – jāizpēta piemēri, kad, manipulējot ar abiem produkcijas veidiem, ir panākta sekmīga attīstība,
- iespējams, ka mazā valstī filmi nozari ir iespējams uzturēt daļēji, piemēram, tikai personāla komponenti, organizējot filmu uzņemšanu ārpus Latvijas (jāizpēta šāda modeļa priekšrocības un trūkumi), bet tikpat iespējams ir sniegt tehniskos pakalpojumus citu valstu filmu nozarēm – jānoskaidro, kā tas ietekmē filmu industriju,
- ir nepieciešams atrast optimālu personāla un tehniskās komponentes proporciju un starpvalstu sadarbības modeli filmu nozarē Latvijā.

Filmu nozares vēlamā attīstība ir iezīmēta Nacionālajā programmā “Kultūra”, tomēr programmas ietvaros nav atrisinātas visas nozares problēmas. Nacionālajā programmā gandrīz nav skartas filmu industrijas problēmas.

Projekta izpildes rezultātā pasūtītājs saņems atbildes uz šādiem jautājumiem:

- 1) mūsdienu filmu industrijas būtība un tirgus nosacījumi,
- 2) filmu industrijas piemēri mazās valstīs,
- 3) filmu industrijas resursi un iespējamais modelis Latvijā/Baltijas valstīs,
- 4) Latvijas filmu industrijas konkurētspējas aptuvenais novērtējums.

Pētījuma pamatā būs Latvijas filmu nozares detalizēta analīze un ārvalstu pieredzes izpēte (pagātnē un nākotnē). Pētījuma autori apmeklēja gandrīz visas nozīmīgākās filmu studijas un intervēja to vadītājus un speciālistus.

Pētījums ir iepriekš veiktā pētījuma “Filmu nozares potenciāla izmantošana Latvijas tautsaimniecībā” turpinājums.

Pētījuma rezultāti tiks izmantoti Nacionālās programmas “Kultūra” īstenošanā, Nacionālā attīstības plāna rūpniecības jautājumu izstrādē, LR Kultūras ministrijas un Nacionālā filmu centra darbā, risinot filmu nozares attīstības jautājumus.

Pētījumu veica LZA Ekonomikas institūta pētnieki Dr.ekon. Raita Karnīte un Māris Kļava.

1. Īss filmu nozares vēstures apskats

Pirmo filmu Latvijā parādīja 1896. gadā (Padomju Latvijas enciklopēdija (1985)).

Latvijas kinomākslas pirmsākumi ir meklējami 19. gs. sākumā. Pirmos dokumentālos kadrus Latvijā uzņēma Aleksandrs Stanke –1910. gadā operators fiksēja kinolentē Pētera Pirmā pieminēja atklāšanas brīdi Rīgā (Padomju Latvijas enciklopēdija (1985), 694. lpp.). Eduards Tisse 1913. gadā filmēja dabu un iedzīvotājus Liepājā, 1914. gadā viņš uzņēma vācu kara flotes ienākšanu Liepājas ostā. Kinolentēs iemūžināta arī Daugavpils aizstāvēšana 1. Pasaules kara laikā, citi vēsturiski notikumi. Kino iekaroja skatītāju uzmanību, līdz 1914. gadam kinoteātru skaits Latvijā strauji pieauga.

1913.- 1914. gados Latvijā uzņemtas trīs mākslas filmas (viena Ventspilī, divas – Rīgā). Kā liecina vēsture, šīs filmas izrādīja Krievijā un pat ārvalstīs (Padomju Latvijas enciklopēdija (1985), 694. lpp.).

Neatkarīgajā Latvijā 30-tajos gados kinomāksla kļuva par nozīmīgu mākslas un ekonomikas parādību (Padomju Latvijas kinomāksla (1989), 8.-10 lpp., Interneta resursi). Tika nodibināts Sabiedriskais Kultūras Departaments (SKD), kas bija atbildīgs par kultūras politiku kinomākslas sfērā.

1920. gadā aktieris un režisors Vilis Segliņš uzņēma pusstundu garu filmu “Karā aizejot”. 1920. gadā Rīgā izveidota a/s Latvju filma. 1921. gadā Latvju filma atvēra kinoaktieru kursus, kurus vadīja krievu režisors Pjotrs Čardiņins un Vilis Segliņš. 1921. gada laikā Čardiņins uzņēma trīs filmas, bet 1922. gadā vēl vienu. Filmu kvalitāte nebija augsta, tomēr to uzņemšanā piedalījās Latvijas aktieri un speciālisti. 1923. gadā, kad Čardiņins atgriezās Krievijā, akciju sabiedrība Latvju filma izjuka.

Divdesmitajos gados aktieris un režisors Roberts Vizbulis uzņēma divas pilnmetrāžas komēdijas, bet 1933. gadā uzņemta pirmā Latvijas skaņu filma “Daugava”. 1935. gadā uzņemta etnogrāfiska filma “Tēvija sauc” pēc Viļa Lāča scenārija, un tās ieskaņošanā izmantota VEF izgatavota aparatūra. Vērtīgākā pirmskara Latvijā uzņemtā spēlfilma ir romāna “Zvejnieka dēls” ekranizācija. Filmā piedalījās daudzi tālaika ievērojami aktieri.

Dokumentālās filmas uzņēma pēc iestāžu un organizāciju pasūtījuma vai pēc privātpersonu pasūtījuma. Filmu uzņemšanu finansēja pasūtītājs. Piemēram, 1930. gadā pēc Latgales Lauksaimniecības biedrības pasūtījuma uzņemta dokumentāla pilnmetrāžas filma “Šī ir mūsu zeme”. Mēmā kino periodā Latvijā darbojās fotomeistara Mārtiņa Lapiņa kinofotoatelje, kas atbalstīja dokumentālā kino, kas atspoguļo kultūras notikumus, uzņemšanu.

Uzņemtās filmas nebija peļņu nesošas. Neskatoties uz to SKD turpināja projektu atbalstu, sevišķu vērību pievēršot filmām, kuras tika uzskatītas par ļoti nepieciešamām. Latvijas Padomju enciklopēdijā atzīmētas vairākas šādas filmas, piemēram dokumentālā filma “Gauja” (scenārija autors un režisors – aktieris Kristaps Linde), režisora Voldemāra Puce filmas “Mūsu dārgais pelēkais akmens”, reklāmas filma “Cēsis” un kultūrfilma “Latvieši, dodieties jūrā” (pabeigta 1940. gadā).

1940. gada 26. septembrī filmu nozares pārvaldība pārgāja LPSR TKP Mākslas lietu pārvaldes pakļautībā. Jau 1940. gadā radīta Rīgas kinostudija. Režisori turpināja iesākto darbu, Voldemārs Puce 1940. gadā pabeidza vērienīgu filmu par Kauguru sacelšanos 1802. gadā, kurā piedalījās apmēram 40 aktieru un vairāk kā 300 statistu. Kopš 1940. gada regulāri uzņēma kinožurnālus. Kopš 1940. gada kino kļuva par spēcīgu ideoloģisku ieroci. Rīgas kinostudijā kopā ar Latvijas kinematogrāfistiem strādāja Maskavas kinematogrāfisti. Daļu no iesāktajiem projektiem pārtrauca II pasaules karš.

Pēc kara, tika nodibināta Rīgas dokumentālo un hronikālo filmu studija, kurā pamatā darbojās bijušie kara operatori. Studiju vadīja frontes operators, kinorežisors Hermanis Šuljatsins. Rīgas kinostudijā uzņēma patriotiskas vai ideoloģiski “pareizas” filmas. Latvijas kinematogrāfisti strādāja kopā ar Maskavas vai Ļeņingradas režisoriem (Lenfilm (Eduards Tisse), Jūliju Raizmanu, M.Gorkija kinostudija). Latvijas filmu nozare pirmajos pēckara gados tika pilnīgi integrēta PSR filmu nozarē, gan institucionāli, gan ideoloģiski un saturiski (administratīvie vadītāji un režisori – PSRS vadoši kinematogrāfisti), gan tehnoloģiski un profesionāli. Latvijas labums no šāda stāvokļa bija tehniskie un profesionālie ieguvumi.

50-o gadu vidū un otrajā pusē Latvijas kino pievērsās senākas un nesenākas vēstures tēmām un spēja atgriezties latviskākā gaisotnē. Šādas filmas uzņēma latviešu režisori, lomas izpildīja latviešu aktieri. 1955. gadā Rīgas kinostudijā sāka strādāt pirmie profesionālie latviešu kinematogrāfisti, kuri bija ieguvuši izglītību Krievijā, Vissavienības kinematogrāfijas institūtā.

Latvijas kinomāksla savu estētisko kvalitāti atguva tikai 1960-tajos gados (Padomju Latvijas kinomāksla, 1989). Šajā laikā savu darbību sāka jauna filmu veidotāju paaudze. Padomju ideoloģijas plānotāji apzinājās filmu būtisko ietekmi uz pozitīva valsts tēla radīšanu, tāpēc filmu ražotāji saņēma dāsnu finansiālu atbalstu savai darbībai. Astoņdesmitajos tika uzņemtas vidēji 8 spēlfilmas gadā, kā arī dokumentālās un populārzinātniskās filmas. Latvijas filmu nozares tehnoloģiskais un organizatoriskais līmenis bija salīdzinoši augsts. Filmas ieņēma nozīmīgu vietu Latvijas sabiedrības kultūras dzīvē. Filmu nozari pilnībā finansēja valsts. Rīgas kinostudijā ražotās filmas bija finansiāli ienesīgas, jo bija plašs kinoteātru tīkls, filmas skatītājiem patika un tās tika izrādītas arī citās Padomju Savienības republikās.

Filmu industrijas struktūra sabruka kopā ar Padomju Savienību. Neskaidrās finansu situācijas dēļ kritiski samazinājās uzņemto filmu skaits. Valstī lielāku vērību piešķīra citām nozarēm, kuras uzskatīja par svarīgākām nekā filmu nozare. 1992. gadā nozarei piešķirtais finansējums līdzinājās līdzekļiem, kurus agrāk piešķīra īsfilmu ražošanai. Rezultātā spēlfilmu ražošana gandrīz apstājās.

Kā liecina ekspertu intervijas un nozares uzņēmumu apmeklējumi, pašlaik Latvijas filmu nozare veidojas no jauna.

Šīs analīzes mērķis nav popularizēt Latvijas kinomākslu, bet gan parādīt, ka Latvijā kino nozares attīstība vienmēr ir bijusi gan svarīga, gan iespējama. Visos laikos, sākot no pagājušā gadsimta sākuma, Latvijā ir atradušies cilvēki, kas vēlējušies strādāt ar moderniem audio-vizuālās izteiksmes līdzekļiem, kāds ir kino.

2. Mūsdienu filmu industrijas būtība un tirgus nosacījumi

Pētījumā par filmu nozares potenciāla izmantošanu Latvijas tautsaimniecībā (“Filmu nozares ekonomiskā potenciāla izmantošana Latvijas tautsaimniecībā” (2001)) konstatēts, ka filmu nozarei ir duāls raksturs: no vienas puses tā ir uz peļņu orientēta nozare, no otras, tās uzdevums ir pildīt sociālās aprūpes, izglītojošas un kultūras dabas funkcijas, saņemot finansiālo nodrošinājumu no sabiedrības kopējiem resursiem. Jārēķinās arī ar citām, zemāk daļēji uzskaitītām, filmu nozares īpatnībām (“Filmu nozares ekonomiskā potenciāla izmantošana Latvijas tautsaimniecībā” (2001)).

1. Filmu, jeb kino nozari veido trīs savstarpēji saistīti uzņēmējdarbības veidi: filmu ražošana (1), to izplatīšana (2) un demonstrēšana (3).

2. Izgatavotā filma, neatkarīgi no tās materiālās formas (kino- vai video lente, video disks), no ekonomiskā viedokļa ir prece. Kā jebkuras preces arī filmas ražošana saistīta ar materiālo resursu un darba patēriņu. To apjoms un kvalitatīvais sastāvs veido filmas ražošanas

izmaksas. Filmas realizācijas, jeb patēriņa veids ir tās demonstrēšana skatītājiem kinoteātros, TV ekrānos, vai dzīvokļos. Tās izlietojuma efekts, jeb derīgums ir patērētāju (skatītāju) garīgo, jeb kultūras vajadzību apmierināšana. Šīs vajadzības, atšķirībā no cilvēka bioloģiskām vai fiziskām (uztura, apģērba, mājokļa un tml.) nav neatliekamas un patērētājs pats lemj skatīties kādu konkrēto filmu, vai neskatīties, citiem vārdiem bagātināt sevi ar tām atziņām, ko iecerējuši sniegt filmas radītāji, vai arī tās ignorēt.

3. Tā kā filma ir tikai viens no līdzekļiem cilvēka kulturālo vajadzību apmierināšanai skatītājam nav obligāti jāpieņem kāda no piedāvātā skaita. Ja neviena no tām neatbilst indivīda vēlmēm, viņš tās neskatās un savu atpūtai paredzēto laiku izmanto citādi: kultūras rakstura pasākumu apmeklēšanai, TV raidījumu skatīšanai, sportam, dažādām sarunām (pļāpāšanai), atpūtai un tml. darbībām. No šejienes izriet, ka filmu nozare tās produkta izlietojuma sfērā konkurē ar pārējām kultūras, sporta un sadzīves sfēras nozarēm.

4. Divdesmitā gadsimtā **filmu ražošanas koncentrējās atsevišķos globāla mēroga centros**, kuri veido kopējo situāciju pasaules filmu tirgū. Lai palielinātu produkcijas konkurētspēju, producenti tiecas piedāvāt arvien sarežģītākus sižetus, kuru ražošanas saistīta ar lielākām izmaksām. Tās var atļauties tikai lielie filmu ražotāji. Šādas filmas parasti orientētas ne tikai uz savas valsts, bet arī un pat lielākā mērā uz visas pasaules auditoriju. Starptautiskajā tirgū vissekmīgāk darbojas to valstu filmu ražotāji, kurās ir samērā plašs vietējais kinofilmu demonstrēšanas tīkls.

5. Tā kā filmu ražošanā jāiegulda lieli finansu resursi, lai tie atmaksātos, ir nepieciešams atbilstošs noieta tirgus, respektīvi skatītāju auditorija. Iedzīvotāju skaita ziņā nelielo valstu filmu nozares kopējā, objektīvā problēma ir mazs skatītāju skaits. To sašaurina arī plašā citās valstīs ražoto filmu konkurence. Tādēļ filmu ražošanas mazās valstīs tiek realizēta ar valsts finansiālu atbalstu.

Kinofilma nav parasts patēriņa priekšmets - tā pilda skatītāju izklaides, izglītības un kultūras līmeņa paplašināšanas un pasaules uzskata veidošanas funkcijas. Vienlaicīgi izmantojot vizuālos un skaņas līdzekļus kino ir viens no visiedarbīgākajiem informācijas veidiem. Ar tā palīdzību var pakāpeniski ietekmēt iedzīvotāju kultūras līmeņa un pasaules uzskata attīstības virzību.

Nacionālā programmā "Kultūra" teikts "Filmu nozare ir īpašs industrijas atzars, kura gala produkts ir vienlaicīgi mākslas darbs un prece. Tās pārraudzība prasa uzmanīgu uzņēmējdarbības interešu līdzsvarošanu ar valsts sociālajām, izglītības, kultūrpolitiskajām interesēm" (Nacionālā programma "Kultūra" (2001)). Teiktais attiecas galvenokārt uz filmu ražošanu kultūras, izglītības un citiem sociāli nozīmīgiem mērķiem, bet arī uz filmu industriju (rūpniecību) šī pētījuma izpratnē.

Mūsdienu filmu industrijas galvenās iezīmes ir:

- filmu industrija ir labāk attīstīta lielās valstīs,
- filmu nozarē kopumā un filmu industrijā notiek straujš tehniskais progress,
- tehniskā progresa ietekmē nozarē notiek gan koncentrācijas, gan specializācijas procesi, uzņēmumi apvienojas gan vertikāli, gan horizontāli,
- atbilstoši filmu nozares industrializētā daļa veidojas kā produkta (filmu) ražošanas tirgum vai rutīnas procedūru (pakalpojumu) sniegšana tirgum,
- filmu industrijas "preču" (gatavo filmu) tirgus ir sadalīts starp lielajiem ražotājiem, tirgū dominē ASV filmu industrija,

- filmu industrijas pakalpojumu (atsevišķu filmu ražošanas procedūru veikšana) tirgus vēl tikai veidojas, tas atspoguļo starptautisko darba dalīšanu filmu nozarē, un vēl nav piesātināts,
- filmu industrijā dominē angļu valoda, jo filmas tiek gatavotas eksportam,
- jebkura filma satur gan māksliniecisko (vismaz izteiksmes) gan industriālo komponenti, neatkarīgi no tā, vai filma ražota tirgum vai kultūras mērķiem (jo arī kultūras mērķiem ražotu filmu kopē, filmas uzņemšanā ir gan radošas, gan rutīnas procedūras, utt.),
- industriāli ražotā filmu produkcija parasti ir mākslinieciski mazāk vērtīga, bet komerciāli ienesīgāka, tāpēc pastāv kompromiss starp filmu nozares un filmu industriju – tās viena otrai gan palīdz, gan kaitē,
- filmu industrijas produkta patērētājs ir gan indivīds, gan televīzija, un pēdējās loma pieaug,
- TV lomas palielināšanās vēl vairāk paātrina tehnisko progresu filmu industrijā,
- pastiprinās starptautiska sadarbība, bet pastiprinās arī protekcionisms – gan atklātā, gan slēptās formās,
- filmu nozares lobēšanā piedalās ne tikai atbildīgās institūcijas, bet arī valdības un starptautiskās institūcijas (piemēram, prasība par ASV kinoprodukcijas ierobežošanu Eiropas kino tirgū),
- ja ir pieļaujama protekcionisma politika starpvalstu mērogā, tā var tikt piekopta arī atsevišķās valstīs,
- filmu nozare tiek subsidēta visās Eiropas Savienības valstīs, bet filmu industrija principā netiek subsidēta.

Pētījumā konstatēta būtiska sakarība starp filmu ražošanu un demonstrēšanu - starptautiskajā tirgū vissekmīgāk darbojas to valstu filmu ražotāji, kurās ir samērā plašs vietējais kinofilmu demonstrēšanas tīkls, taču nav pierādīts, kura sakarības puse ir cēlonis, kura sekas. Tas ir, vai vietējais tirgus jebkādā veidā ietekmē filmu nozares, bet it īpaši, filmu industrijas attīstību.

Kā minēts, šī pētījuma mērķis ir noskaidrot, vai Latvijā ir iespējams attīstīt filmu industriju (rūpniecību), lai ar tās palīdzību varētu atvieglot un uzlabot filmu ražošanu kultūras, izglītojošiem un citiem sociāli nozīmīgiem mērķiem.

3. Filmu industrijas piemēri mazās valstīs

3.1. ES filmu nozares analīze (1997)

Filmu nozare ir nonākusi digitālajā laikmetā. Gan šī, gan tehnoloģiju saplūšanas rezultātā, pasaulē runā par audiovizuālo industriju, kas ietver gan tradicionālo filmu nozari, gan televīziju.

Pastāv trīs lieli audiovizuālie tirgi: Eiropa, ASV un Japāna. Laika periodā no 1994.-1995. gadam visstraujāk ir audzis tieši Eiropas audiovizuālais tirgus (par 13.1%). Tomēr ASV joprojām pieder 51% no visa filmu produkcijas tirgus, kamēr Eiropas valstīm - tikai 31%.

Atsevišķi izdalās trīs lieli filmu tirgi – Ziemeļamerika, Eiropa, un Japāna/Honkonga. Eiropas tirgus ir uz pusi mazāks nekā ASV tirgus. 16% no visa audiovizuālā tirgus apgrozījuma sastāda video tirgus.

Eiropas filmu nozare pieaug ar katru gadu, nozarē nonāk arvien vairāk investīcijas. Lai nodrošinātu stabilu Eiropas audiovizuālās nozares darbību:

- jārada labāki sakari starp filmu ražotājiem un izplatītājiem, tādā veidā nodrošinot labāku mārketingu un audiovizuālās produkcijas izmantošanu,
- vairāk naudas jāiegulda filmu radīšanā un mārketingā.

Arī Eiropā novērojama arvien intensīvāka uzņēmumu apvienošanās. Notiek gan vertikālā, gan horizontālā uzņēmumu saplūšana, neatkarīgi no uzņēmuma lieluma.

Eiropas audiovizuālajai nozarei ir liels darba vietu radīšanas potenciāls, kuru tā centīsies sekmīgi izmantot.

Paredzams, ka mājsaimniecību patēriņš nozarei pieaugs. Attīstoties tehnoloģijām arvien vairāk parādās jauni televīzijas kanāli, kuriem ir nepieciešamas filmas un programmas ar kurām noturēt skatītāju interesi. Šādā situācijā spēlfilmu loma kopējā audiovizuālajā nozarē turpina pieaugt. Pieaug investīciju apjoms nozarē, it īpaši no televīzijas kanāliem. Mainās arī filmu nozīme, tās izmanto apmācībai, izglītošanai, informēšanai un tirdzniecībai.

1. tabula

Filmu pieprasījuma struktūra ES un ASV 1988. un 1996. gadā, %

	ES, 1988	ES, 1996	ASV, 1988	ASV, 1996
Kinoteātri	41.0	31.3	36.7	23.9
Video noma	39.9	14.2	26.4	32.4
Video tirdzniecība	5.1	20.4	5.3	19.7
Maksas TV	13.9	34.0	31.6	21.9

Avots: The European Film Industry under Analysis. <http://www.europa.eu.int/> (avots izmantots 12.11.2001)

Kā redzams 1. tabulā, filmu pieprasījuma struktūra ES tirgū un ASV atšķiras, un atšķiras arī pieprasījuma struktūras izmaiņas dinamika. Abos tirgos lielākais īpatsvars pieprasījuma struktūrā ir kinoteātriem, abos tirgos kinoteātru pieprasījuma īpatsvars pieaug, bet ES valstīs kinoteātru īpatsvars pieprasījuma struktūrā ir un paliek augstāks kā ASV. Otrs lielākais filmu nozares produkta patērētājs ES valstīs ir videonoma, un tās īpatsvars pieprasījuma struktūrā pieaug no zema (zemāka kā ASV) līdz augstam, turpretī ASV – maksas TV, un tā īpatsvars pieaug no zemāka kā ES uz augstāku. ES valstīs maksas TV īpatsvars filmu pieprasījuma struktūrā ir samazinājies vairāk kā divas reizes.

2. tabulā redzams audiovizuālās nozares ieņēmumu struktūras salīdzinājums pasaulē, ASV un Eiropas Savienības valstīs.

Gandrīz pusi audiovizuālās nozares ieņēmumu dod reklāmas nolūkam radītais produkts.

Daļa nozares ieņēmumu rodas no televīzijas kanāliem pārdotajām licencēm. Ieņēmumi no filmu radīšanas kinoteātros ir tikai maza daļa no kopējiem ieņēmumiem. Plānots, ka 2020. gadā *box-office* ieņēmumi sastādīs tikai 5% no kopējiem ieņēmumiem. Daudzi uzņēmumi rada papildus ieņēmumus, ražojot ar filmām saistītas videospēles un suvenīrus. Paredzēts, ka TV loma filmu nozares ieņēmumos palielināsies ar katru gadu.

Nozarē pārsvarā darbojas mazi uzņēmumi. Apmēram 80% no uzņēmumiem ražo vienu filmu gadā. Daudzi Eiropas filmu ražotāji savās filmās lieto angļu valodu, kas nodrošina filmai starptautisku izplatību.

2. tabula

Audiovizuālās nozares ieņēmumu struktūra, %

Ieņēmumu avots	Pasaule	Pieaugums 94.-95.g	ASV	Pieaugums 94.-95.g	Eiropa	Pieaugums 94.-95.g
Reklāma	46.9	9.1	46.7	4.2	42.5	15.8
Video	15.6	4.2	18.6	1.3	10.9	7.8
Kabeļtelevīzija	13.1	12.2	20.6	10.0	7.7	23.0
Maksa par licencēm	10.7	3.5	0.4	3.0	21.4	2.8
Kinoteātri (<i>box-office</i>)	6.3	4.5	6.5	1.8	7.2	9.5
Maksas TV	7.4	14.7	6.2	4.4	10.7	22.8

Avots: The European Film Industry under Analysis. <http://www.europa.eu.int/> (avots izmantots 12.11.2001)

Laikā no 1987.-1997. gadam strauji ir palielinājušies ieņēmumi no kabeļtelevīziju abonentiem un maksas televīzijām, un arī tabulā analizētajā periodā ieņēmumi no kabeļtelevīzijai sniegtajiem pakalpojumiem pieauguši visstraujāk – gan Eiropā, gan ASV.

1996. gadā pieņemtā Media II programma koncentrējas uz trīs galvenajām sfērām: apmācība, sekmīgu ražojumu attīstīšana un starptautisku filmu un audiovizuālo programmu izplatīšana. Tiek uzsvērta nepieciešamība pēc lielākas sadarbības ar TV, kā arī Eiropas programmu kataloga izveide. Visizplatītākais filmu žanrs Eiropas tirgū 1996. gadā bija spēlfilmas (43%), it īpaši amerikāņu, tad seko animācijas filmas bērniem (37%). Pārējos 20% sastāda dokumentālās filmas, sporta, mūzikas un izklaides programmas. Filmu festivāli ir alternatīva filmu izplatīšanas metode. Tiem ir liela loma kultūrā.

Kopš 1985. gada spēlfilmu budžeti pastāvīgi pieaug. Pasaulē notiek būtiskas izmaiņas audiovizuālās nozares finansēšanā, jo arvien ciešāka ir saistība starp kino un televīzijas ražošanu un izplatīšanu. Filmu izplatītāji kļūst arvien zinošāki un sāk investēt filmu ražošanā. Savukārt producenti sāk apzināties integrētas filmu ražošanas, izplatīšanas un izmantošanas nozīmi sekmīgā darbībā. Pārsvārā tiek subsidētas mazu budžetu filmas, nevis lieli un ambiciozi projekti. No kopējā Eiropas filmu ražošanas finansējuma no nacionāliem līdzekļiem nāk 25%. Savu atbalstu audiovizuālajai nozarei sākušas sniegt bankas, kas ir izveidojušas šai nozarei paredzētas kredītlīnijas. Vienīgi Lielbritānijas, Itālijas un Francijas valdības ir pieņēmušas likumus par to, ka televīzijas kanāliem obligāti jāinvestē filmu nozarē. Valstīs, kurās šāda likuma nav, TV ieguldījums filmu nozarē īpaši neatšķiras.

Avots: <http://www.europa.eu.int/> (avots izmantots 12.11.2001)

ES audiovizuālā politika

Eiropas Savienības audiovizuālā politika ir vērsta uz Eiropas audiovizuālo darbu ražošanas un izplatīšanas veicināšanu. Šī mērķa īstenošanai ir jārada atbilstoša tiesiskā vide un piemēroti atbalsta mehānismi.

Ir gaidāmas jaunas audiovizuālā satura formas, kas būs domātas, lai informētu un izglītotu. Tiks lietota atsevišķa politika, lai regulētu audiovizuālā satura raidīšanu un audiovizuālā satura būtību. Tiks nodrošinātas tādas sabiedrības intereses kā: vārda brīvība, tiesības uz atbildi, autora un viņa darbu aizsardzība, klientu aizsardzība, minoritāšu aizsardzība, valodu un kultūras dažādība. Audiovizuālā sektoru regulējošai institūcijai ir jābūt neatkarīgai no valdības un operatoriem (TV). Digitālais laikmets rada jaunas iespējas ražotājiem un izplatītājiem. Tiks nodrošināts atbalsts projektiem, kuri sevī ietver audiovizuālo mantojumu un kuru radīšanā tiks izmantotas jaunas tehnoloģijas. Ir nepieciešams izveidot sadarbības tīklu starp nozares uzņēmumiem.

Avots: <http://www.europa.eu.int/> (avots izmantots 12.11.2001)

3.2 Filmu nozare Lielbritānijā

Deviņdesmito gadu sākumā arvien biežāk parādījās satraukums par Lielbritānijas filmu nozares sekmīgu pastāvēšanu. Samazinājās filmu budžeti un saražotās produkcijas daudzums. Lielbritānijas kinoteātros un video tirgū dominēja ASV uzņemtās filmas, nodrošinot vairāk nekā 90% no kinoteātru kases ieņēmumiem 1992. gadā. Šāda stāvokļa rašanos veicināja valdības neitrāla politika pret filmu nozari.

Nākot pie varas konservatīvo valdībai, septiņdesmito gadu beigās, tika aizmirsti plāni par valsts atbalsta palielināšanu nozarei un nozares atzīšanu ne tikai komerciālā, bet arī kultūras aspektā. Valdība uzskatīja, ka tās iejaukšanās nozares darbībā nav nepieciešama un atbalstīja brīvā tirgus apstākļus. Tika likvidētas kvotas, kas noteica kinoteātriem, cik no visām rādītajām filmām ir jābūt uzņemtām Lielbritānijā. Valdība atcēla arī nodokli kinoteātru kases ieņēmumiem. Šis nodoklis pēc tā iekasēšanas nonāca filmu veidotāju rīcībā. 1948. gadā tika izveidota specializēta banka, kuras mērķis bija atbalstīt filmu uzņemšanu Lielbritānijā un to izplatīšanu. Konservatīvo valdība samazināja atbalstu šai bankai, liekot tai vairāk nodarboties ar biznesa finansēšanu. Banka tika privatizēta. Valdība piešķīra līdzekļus, lai tā varētu turpināt savu darbību un nākotnē kļūt finansiāli neatkarīga. Šajā laikā vienīgais nozīmīgais valsts atbalsts filmu nozarei bija līdzekļi, ko katru gadu piešķīra šai bankai. Lai gan banka darbojās sekmīgi, tai neizdevās kļūt finansiāli neatkarīgai. Atbalstot brīvā tirgus apstākļus, valdībai neizdevās izveidot pamatus komerciāli sekmīgai filmu nozarei.

Tomēr, pamatojoties uz 1998. gada ziņojumu par filmu nozares attīstību, valdība ir izmainījusi savu politiku. Ziņojums atklāja galveno nozares vājību: izplatīšanas infrastruktūras trūkumu. Kultūras, mēdiju un sporta departaments, kas ir atbildīgs par filmu nozares finansēšanu, kā arī par valdības politiku, ir izvirzījis mērķi – radīt spēcīgu un veiksmīgu filmu nozari. Lielākā daļa no valdības finansējuma nozarē nonāk caur Filmu Padomi, kas dibināta 2000. gada 1. aprīlī un kuras mērķi ir:

- attīstīt spēcīgu Lielbritānijas filmu nozari,
- attīstīt Lielbritānijas filmu kultūru, uzlabojot pieeju tai un izglītību par to.

Ar Filmu Padomes dibināšanu ir panākts, ka valstī par vienotas filmu nozares attīstības stratēģiju atbild viena, nevis vairākas organizācijas. Tā nodarbojas arī ar loteriju administrēšanu, kas dod papildus finansējumu filmu uzņemšanai.

Lai palielinātu kino apmeklētāju skaitu un uzlabotu attieksmi pret filmām, tika nodibināta īpaša darba grupa. Darba grupas pienākumos ietilpst zinoša skatītāja radišana un izglītošana.

Nozarē strādājošo prasmju un iemaņu uzlabošanai tika izveidots fonds, kas finansiāli pastāv no filmu ražotāju brīvprātīgiem ieguldījumiem. Katrs ražotājs fondā iegulda aptuveni 0,5% no filmu ražošanas budžeta. Fonds izstrādā apmācības stratēģiju iemaņām kurām ir sevišķi augsta prioritāte.

Par ārvalstu filmu ražotāju piesaisti atbild Britu filmu komisija. Komisija strādā pie Lielbritānijas kā filmēšanas vietas, popularizēšanas.

Saistībā ar Britu filmu komisiju darbojas Jorkširas Ekrāna komisija (*Yorkshire Screen Commission – YSC*, dibināta 1993. gadā) – savdabīgs kinoindustrijas biznesa centrs (inkubators). *YSC* ir bezpeļņas organizācija, to finansē rajona pašvaldības – gandrīz visas Jorkširas reģiona pašvaldības ir komisijas dalībnieki. Komisija saņem finansējumu arī no Eiropas reģionālās attīstības fonda, finansējuma saņemšanas pamats ir Biznesa attīstības programma *Take 3*. Citi finansētāji ir arī Jorkširas televīzija un citas nozares organizācijas. Komisija sadarbojas ar visām rajona kultūras institūcijām.

Komisijas darbības mērķis ir izveidot Jorkširu par filmēšanas centru, kur filmas uzņemtu producenti no Lielbritānijas un citām ES un pasaules valstīm. Komisija rūpējas par to, lai šajā vietā būtu atbilstošs pakalpojums – filmēšanas vietas, aparatūra un iekārtas, tehniskā palīdzība TV un filmām. Papildus savam personālam, komisija piedāvā klientam vairākas datu bāzes – par speciālistiem, apmešanās un filmēšanas vietām, kā arī organizatorisku palīdzību attiecībās ar pašvaldībām un kārtībsargājošām institūcijām, biroja telpas un aparatūru. Komisijas datu bāzē piedāvā filmēšanai nepieciešamus atribūtus, piemēram – filmu un TV aģentūras, filmējamus dzīvniekus un dresētājus, filmēšanas aparatūru, ēdināšanas uzņēmumus, apģērbu nomas uzņēmumus informācijas dienestus, laboratorijas, juridiskos, kopēšanas, tulkošanas pakalpojumus un citus.

Komisijas devīze ir: “Katrai filmai, kas var būt uzņemta Lielbritānijā, ir jābūt uzņemtai Lielbritānijā”.

Avots: <http://www.culture.gov.uk/> (avots izmantots 09.09.2001)

3.3 Filmu nozare Īrijā

Par filmu nozari atbildīgā departamenta stratēģijā ir definēts, ka galvenais mērķis ir veicināt, uzraudzīt un novērtēt integrētu politiku, kas ļautu attīstīties stabilai Īrijas filmu industrijai. Nākotnē ir paredzēts dibināt nozares novērošanas komisiju, kas kontrolēs darbības nozarē, kā arī uzraudzīs nodokļu sistēmas darbību nozarē un sniegs finansiālu atbalstu filmu projektiem. Īpaša uzmanība tiks veltīta Īrijas producentu kopprodukcijai ar televīziju.

Pašlaik par filmu nozari ir atbildīga Īrijas Filmu padome. Viens no Īrijas Filmu padomes mērķiem ir radīt pašpārliecinātu vietējo filmu nozari. Padomes funkcijas:

- veicināt filmu uzņemšanu valstī,
- attīstīt valstī industriju, kas būtu spējīga sekmīgi ražot filmas,
- radīt apstākļus, lai ar filmu palīdzību tiktu atainota valsts kultūra,
- piedalīties ārvalstu sadarbības projektos.

Padome ir piešķirusi finansējumu organizācijai, kas nodarbojas ar filmu nozares prasmju attīstību. Īrija ir ratificējusi Eiropas Konvenciju par kinematogrāfijas kopprodukciju, kas nodrošinās vietējiem filmu producentiem atbalstu sadarbībai ar producentiem no citām Eiropas valstīm. 1997. gadā tika pieņemts Nodokļu Konsolidācijas Akts, kura mērķis bija veicināt nodokļu maksātāju ieinteresētību investēt filmu ražošanā. Šis lēmums pozitīvi ietekmēja filmu nozares stāvokli.

Avots: <http://www.gov.ie/ealga/> (avots izmatots 12.09.2001)

3.4 Filmu nozare Čehijā

Čehijas filmu nozare 2000. gadā ir devusi 20 jaunas spēlfilmas, no kurām viena gandrīz ir saņēmusi Oskara balvu. Aktīvi notiek sadarbība ar Slovākijas filmu ražotājiem, kā arī tiek veidoti sakari ar citu Eiropas valstu filmu nozares pārstāvjiem. Filmas veiksmīgi tika izrādītas ārzemēs notiekošajos filmu festivālos.

Par filmu nozari valstī atbild Kinematogrāfijas Fonds. Fonda ieņēmumi pēdējos gados ir palielinājušies, kas nodrošina līdzekļus filmu uzņemšanai. Valsts televīzija ir galvenais vietējās kinematogrāfijas atbalstītājs. Lielu atbalstu ražošanai dod no privātā sektora nākuši līdzekļi. 2000. gadā ir palielinājies kinoteātru apmeklētāju skaits un kases ieņēmumi. Čehijā ir notikuši apmēram 40 filmu festivāli, skates un semināri, kas piesaista daudz cilvēkus, it sevišķi jaunus.

Barandovas studija ir ieguvusi jaunu ārvalstu investoru.

Valstī iznāk 2 žurnāli par filmu nozari. Tomēr tiek atzīts, ka trūkst sistemātiska, patstāvīga un pietiekama atbalsta no valsts un pašvaldību līdzekļiem. Audiovizuālās nozares likumi tiek pieņemti ar nokavēšanos.

Tiek izstrādāts likumprojekts par Čehijas Audiovizuālā Centra dibināšanu. Centra uzdevums būtu atbalstīt vietējās filmas, gan vietējā, gan starptautiskā līmenī, kā arī sniegt palīdzību ārvalstu uzņēmumiem, kas nolēmuši ienākt Čehijas audiovizuālajā tirgū. Centrs ir plānots kā valsts organizācija, kura dibinātājs un finansētājs ir Kultūras ministrija. Tas nodrošinātu iespēju sadarboties ar līdzīgām organizācijām citās valstīs, īpašu uzsvaru liekot uz ES valstīm, kurām pagaidām Čehijā nav piemērota sadarbības partnera.

Lai veicinātu kinoskatītāja veidošanos, Čehijā tiek dibināti filmu klubi. 2000. gada beigās valstī bija apmēram 116 šādi klubi ar aptuveni 31000 dalībniekiem. Klubi sekmīgi darbojas gan lielajās, gan mazajās pilsētās. Čehijas Filmu Klubu Asociācijas rīko "Vasaras Filmu Skolu" kā arī dažādus izglītojošus seminārus. Sevišķi liels atbalsts klubiem ir pilsētās, kur ir daudz studentu. Klubos tiek rīkotas filmu skates.

Euroimage ietvaros notiek sadarbība ar Slovākijas, Francijas un Vācijas partneriem, 2000. gadā tika uzņemtas 4 kopprodukcijas. Tiek uzņemtas filmas, kas domātas tieši bērniem. Lai gan Barandovas studijas ieguldījums kopējā filmu ražošanā ir tikai daļējs, tā tomēr ir Čehijas pašmāju audiovizuālās nozares stratēģiskais stūrakmens. Apmēram pusi no studijas ikgadējā apgrozījuma veido sadarbība ar ārzemju partneriem. Studijas pastāvēšana ir svarīga tāpēc, ka tajā atrodas lielākie filmu ražošanas uzņēmumi. Pastāvīgi pieaug ārvalstu filmu un TV ražotāju interese par iespējām strādāt Čehijā. Vērā ņemams ir valsts ieguvums no pakalpojumiem, kas tiek sniegti ārvalstu klientiem. Valsts filmas ir apmeklējuši 23% no kopējā apmeklētāju skaita.

Avots: <http://www.mkcr.cz/> (avots izmantots 06.10.2001)

3.5 Somijas filmu nozare

Somijas filmu nozari pārrauga Somijas Filmu Fonds. 2000. gada 1. martā likumdošana mainīja fonda statusu, kā rezultātā palielinājās tā loma filmu finansēšanā. Nozares finansēšanas apjomi 2000. gadā neatšķīrās no 1999. gada apjomiem. 2000. gadā tika iesniegta programma, kas paredz finansējuma palielināšanu filmu ražošanai par 32 milj FIM (2,9 milj. Ls). 2001. gadā ir paredzēts palielināt finansējumu televīzijas raidījumu ražošanai un atbalsta radīšanai filmu ražošanas uzņēmumiem. Savukārt 2001. gadā tiks palielināts finansējums filmu ražošanai, televīzijas raidījumu ražošanai, mārketingam un filmu kopiju izgatavošanai. 2000. gadā vietējās filmas palielināja savu daļu kinoteātru kases ieņēmumos līdz 15%, kā arī piesaistīja lielu skaitu TV skatītāju. Digitālā televīzija filmu nozarei rada jaunas iespējas kvalitātes un apjoma ziņā. Somijas Filmu fonds un trīs nacionālie TV kanāli ir vienojušies par kopīgu sadarbību. Pieaugot producentu un filmu veidotāju profesionalitātei, izdodas uzņemt arvien veiksmīgākas filmas. Ir kļuvusi stiprāka izplatīšanas un mārketinga sistēma. Fonds stingri uzsver sadarbības nepieciešamību nozarē. Pašlaik Fonds aktīvi strādā, lai sagatavotos digitālās izplatīšanas metodēm. Tiek domāts par to kādas izplatīšanas un radīšanas sistēmas būs jāveido nākotnē.

Fondam finansu līdzekļus piešķir Izglītības ministrija. 2000. gadā finansējums tika izlietots sekojošiem mērķiem:

- 75% - pašmāju filmu, TV un video produkcijas ražošanai,
- 10% - filmu un video izplatīšana pašmāju tirgū un ārvalstu tirgū,
- 12% - fonda uzturēšanai,
- 3% - nacionālo filmu festivālu rīkošanai.

No filmu ražošanai paredzētā finansējuma 80% tika veltīti spēlfilmām, 20% īsfilmām un dokumentālajām filmām.

Lai uzlabotu kinoteātru tehnisko aprīkojumu, tiek piešķirtas papildus subsīdijas.

Aktīvi tiek finansēta Somijas filmu piedalīšanās ārvalstu filmu festivālos, lai nodrošinātu filmu tirdzniecību ārvalstīs, kā arī lai iepazīstinātu citas valstis ar savu kultūru. Lai dotos uz ārvalstu filmu festivāliem, filmu veidotāji var saņemt grantus,. Fonds finansē filmu tulkošanu citā valodā. Daudzās valstīs tiek rīkotas “Somijas filmu nedēļas”.

Skandināvijas filmu fondi ir apvienojušies kopīgā organizācijā, kuras mērķis ir veicināt vietējo filmu izplatīšanos Skandināvijā, kā arī to eksportu uz ārvalstīm.

Avots: <http://www.ses.fi/frontp01.htm> (avots izmantots 05.11.12)

4. Filmu industrijas resursi un iespējamais modelis Latvijā/Baltijas valstīs

Filmu industrija Latvijā pagaidām netiek uztverta kā filmu nozares nosacīti atsevišķa un savdabīga sastāvdaļa, tāpēc nevienā no līdz šim spēkā esošajiem stratēģiskajiem dokumentiem nav norādes par valdības nodomiem tās attīstībā. Ir tikai abstrakti izteiktas norādes par filmu industrijas nozīmi Latvijas sabiedrībai, kas visbiežāk attiecas nevis uz filmu industriju, bet uz filmu nozari kā tādu.

Arī Nacionālās programmas “Kultūra” galvenie virzieni praktiski neskar filmu industriju. Tie ir:

- sagatavot izmaiņas likumdošanā un izveidot tādu pārvaldes struktūru, kas veicinātu nozares (domāts: filmu nozares) attīstību;

- sadarbībā ar citām atbildīgajām ministrijām izveidot filmu nozares finansēšanas sistēmu, kurā līdztekus valsts finansu atbalstam piedalītos privātais un ārvalstu kapitāls;
- sagatavot tādu politisku un saimniecisku lēmumu pieņemšanu starptautiskajā līmenī, kuri veicinātu Latvijas straujāku iekļaušanos reģionālajās un Eiropas sadarbības struktūrās;
- pilnveidot profesionālo izglītību nozarē, kā arī iekļaut zināšanas par filmu nozari vispārējā izglītībā;
- apgūt informācijas tehnoloģijas;
- izstrādāt un ieviest sadarbības principus starp valsts, pašvaldību un sabiedriskajām institūcijām;
- veidot savstarpēji ieinteresētu sadarbību starp filmu nozari un televīziju;
- sadarbībā ar masu medijiem popularizēt filmu mākslu.

Atgādināsim, ka šajā pētījumā filmu industrija tiek uzskatīta par filmu nozares sastāvdaļu, un ar to apzīmē filmu produkta ražošanu tirgum un ar filmu ražošanu saistītu pakalpojumu sniegšanu. Papildus filmu industrijai, filmu nozare ietver filmu produkta ražošanu kultūras mērķiem. Arī kultūras mērķiem ražota filma visbiežāk tiek pārdota, bet tās ražošanas mērķis nav tirgus.

Filmu industrija aptver filmu ražošanu, filmu izplatīšanu un filmu izrādīšanu. Filmu industrijai nepiekrīt kino un video tehnikas izpārdošana, bet piekrīt kino un videofilmu kopiju ražošana. Diskutējams ir jautājums par audiovizuālā produkta nomas un pārdošanas piekritību filmu industrijai, un televīzijas piekritību (pilnīgi vai daļēji) filmu industrijai.

Jau minēts, ka filmu industrijas definējumā vēl ir daudz neskaidrību – daļēji tāpēc, ka nozare ir jauna, tās produkts specifisks un tās integrācija citās nozarēs ir samērā augsta, bet arī tādēļ, ka kultūras ekonomika, kas risina nozari identifikācijas jautājumus, ir pavisam jauns ekonomiskās zinātnes virziens.

Kā jau minēts, filmu industrijas pamats būs Latvijas filmu nozare.

Filmu industrija ir filmu nozares būtiska sastāvdaļa, un tās galvenā misija ir sekmēt filmu nozares infrastruktūras uzturēšanu. No šī izriet, ka vismaz sākumā kultūras mērķiem un tirgus mērķiem orientētās filmu nozares sastāvdaļas izmantos vienu un to pašu infrastruktūru, bet filmu industrijai attīstoties, tā pati saviem līdzekļiem izveidos savu, plašāku infrastruktūru. Izveidojusi sev nepieciešamo tehnisko bāzi filmu industrija varēs apkalpot filmu studijas, kuras nodarbojas ar filmu uzņemšanu kultūras mērķiem. Šādas kooperācijas rezultātā filmu nozares produkta ražošanas izmaksām vajadzētu samazināties.

Pētījumā par filmu nozares potenciāla izmantošanu tautsaimniecībā uzskatāmi pierādīts, ka tikai dažām bijušajām sociālistiskās nometnes valstīm izdodas izveidot kaut ko līdzīgu filmu industrijai (Polija, Čehija, Ungārija ražo 17 – 24 filmas gadā) un tās visas ir lielas valstis. Filmu nozares stabilitāte atkarīga no valsts ekonomiskās labklājības līmeņa (piemēram, Slovēnijā gadā uzņem vairāk filmas kā Bulgārijā).

No tā izdarīts secinājums (P. Guļāns), ka mazas valsts filmu producentiem vēlams orientēties vispirms uz vietējo auditoriju, risināt tai aktuālas problēmas, kā kultūras mantojuma tā arī pašreizējo aktualitāšu jomā. Tas neizslēdz iespēju risināt arī globāla rakstura jautājumus, orientēties uz auditoriju ārpus valsts robežām, aktīvi iesaistīties reģionālajā un vēl labāk globālajā filmu tirgū, ja ir atbilstošs intelektuālais potenciāls (scenāristi, režisori un lomu tēlotāji) un iespēja iegūt nepieciešamos finansu resursus, lai ražotu konkurētspējīgu produktu (“Filmu nozares ekonomiskā potenciāla izmantošana Latvijas tautsaimniecībā.” (2001)).

Savukārt filmu industrijas mērķis nav ražot vietējam tirgum, bet gan eksportam. Filmu industrija tādā nozīmē, kā definēts šajā pētījumā, ir būtisks filmu nozares paplašinājums, kas tehnoloģiski papildina nacionālo filmu nozari, bet kuras saturam var būt, bet var arī nebūt nacionāla vērtība.

4.1. Filmu industrijas resursi Latvijā

Resursu novērtējums veikts visai filmu nozarei un ievērojot šādas īpatnības:

- pieņemts, ka filmu industrija sākumā izmantos filmu nozares kopējos resursus, un tikai nozarei attīstoties (ja tas notiks) izveidosies specifiska filmu industrijas infrastruktūra,
- resursu novērtējums veikts pieejamās (skaitliski ļoti ierobežotas) informācijas ietvaros, galvenokārt kvalitatīvā izteiksmē,
- resursu pietiekamība un atbilstība komentēta filmu industrijas attīstības aspektā.

4.1.1. Filmu ražošanas tehniskie resursi

Nacionālā programmā “Kultūra” uzsvērts, ka “filmēšanas tehnikas bāze Latvijā ir morāli un fiziski novecojusi. Kopš PSRS sabrukuma nozare nav saņēmusi investīcijas materiālās un tehniskās bāzes atjaunošanai. Šī iemesla dēļ aptuveni 30-45 % no filmas (spēlfilmās) budžeta jātērē par pakalpojumiem ārvalstīs - Čehijā, Vācijā, Somijā, Zviedrijā, Baltkrievijā.”

Filmu studiju apmeklējumos noskaidrojās, ka uzņēmumu tehniskais nodrošinājums ir dažāds – sākot no fiziski un morāli novecojušām iekārtām, kas palikušas lietošanas kārtībā Rīgas kinostudijā, līdz pat Baltijas valstīs modernākai HD formāta filmēšanas iekārtai, kas ir filmu studijas “Platforma” rīcībā. Filmu studiju apmeklējumos konstatēts, ka tehniskais nodrošinājums ir labāks videofilmu uzņemšanai, sliktāks kinofilmu uzņemšanai.

Attīstoties filmu uzņemšanas tehnoloģijām, tehnoloģiju izvēle paplašinās un dažādu tehnoloģiju pielietojšanas rezultāts tuvinās, tāpēc vairāki filmu nozares speciālisti uzskatīja, ka tuvākajā nākotnē nebūs atšķirība, vai filma uzņemta video formātā vai 35 mm lentas formātā. Turpretī citi bija pārliecināti, ka īstā kinofilma ir tikai tā, kas uzņemta uz 35 mm kinofilmas, un kinofilmu izmantošana ir vienīgais veids, kā saglabāt filmas arhīvos.

Pētījuma gaitā apstiprinājies novērojums, ka tuvākajā nākotnē tehnoloģiju attīstība būtiski iespaidos filmu nozares tehnisko bāzi. Kā visos straujos tehnoloģiju attīstības procesos iegūst tas, kurš tehnoloģijas iegādājas vēlāk - teorētiski to sauc par “atpalicības priekšrocību”. Tas nozīmē, ka Latvijas filmu industrija, attīstoties no galēji atpalikušas tehniskās bāzes, var dabiskā ceļā iegūt konkurences priekšrocības.

Izvēloties filmu uzņemšanas tehnoloģiju (un atbilstoši – iekārtu) ir jārēķinās ar notikumiem filmu demonstrēšanas jomā. Tā kā Latvija nav izolēta, un filmu nozarei agrāk vai vēlāk (lasi: jo ātrāk, jo labāk) būs jāizmanto citu valstu tirgus, jāņem vērā, ka pasaulē filmu demonstrēšanai arvien vairāk tiek izmantotas digitālās tehnoloģijas, kas filmu izplatību un demonstrēšanu padara vieglāku un lētāku. Digitālo tehnoloģiju ekonomiskās priekšrocības ir tik būtiskas, ka to attīstība nenoliedzami turpināsies. Tās ir:

- lētāka filmu transportēšana demonstrācijai (to pārsūta kā jebkuru elektronisku sūtījumu, nav nepieciešams fiziski pārvietot filmu bundžas),
- demonstrējot filmas praktiski nenolietojas,
- filmu izplatīšanu var organizēt ar elektronisku tīklu palīdzību, ietaupās maksa par pasta sūtījumiem,
- filmu glabāšanas formāts ir ievērojami mazāks un ērtāks.

Lai izmantotu digitālo izplatīšanas tehnoloģiju priekšrocības, filmu demonstrētāji jau tagad pārveido 35 mm kinofilmu formātā uzņemtās filmas. Digitālās tehnoloģijās strādā arī TV, kas veido filmu nozarei augošu pieprasījumu un tāpēc nevar būt ignorēts.

Latvijā kopumā vērojama tendence, ka vēlāk izveidotās filmu studijas tehnikas iegādei piešķir primāru nozīmi (t.i., studija sākas ar tehnikas iegādi), bet 90-o gadu sākumā izveidotās lielāku uzmanību velta produktam un uzskata, ka tehnikas nodrošināšana ir ārpus viņa uzņēmuma

esoša problēma (precīzāk, par to jādomā valstij un jāiedod studijai, parasti privātai, nepieciešamie līdzekļi). Uzkrājumi tehnikas iegādei šādos uzņēmumos parasti netiek veidoti, un esošā projektu finansēšanas kārtība uzkrājumu veidošanu praktiski nepieļauj. Uzņēmumos, kurus vada profesionāli vadītāji, šāda problēma nepastāv, tehnikas iegāde tiek organizēta mērķtiecīgu, uzkrājot ienākumus.

Projektu realizācijai nepieciešamos tehniskos pakalpojumus sniedz gan Latvijā, gan ārzemēs esošie pakalpojumu sniedzēji. Ārzemēs izmantoto pakalpojumu apjoms pieaug, jo tie Latvijā vairs nav pieejami (piemēram, filmu attīstīšana u.c.).

Nacionālā programmā “Kultūra” paredzēts, ka nākotnē, realizējot citu valstu pieredzi, iecerēts paplašināt Latvijā pieejamo pakalpojumu loku, piemēram, piedalīties laboratorijas un skaņu studijas izveidē. Tālākā nākotnē, kopīgi apvienojoties, Baltijas valstīm būtu lietderīgi izveidot vienotu filmu tehnisko pakalpojumu centru. Turpretī aptaujāto filmu studiju domas par šādu struktūru izveidošanu dalījās – vairums uzskatīja, ka tā nav nepieciešama, jo filmu ražošanas apjoms ir pārāk mazs un jaunai laboratorijai būs grūti izturēt esošo laboratoriju konkurenci, tomēr atzīmēja, ka attālinātu laboratorijas pakalpojumu izmantošana kavē filmas uzņemšanas procesu. No tā jāsecina, ka laboratorijas izveidošana kļūs aktuāla, ja attīstīsies filmu industrija. Laboratorijas izveidošana varētu attaisnoties, ja tiktu izveidota tehnoloģiski “nākotnes” laboratorija. Jauno filmu studiju rīcībā ir moderna skaņu ierakstu un filmu montēšanas tehnika, kas tiek izmantota gan videofilmu, gan 35 mm kinofilmu ražošanā. Filmu studijas kooperējas tehnikas izmantošanā, tā atvieglojot tehnikas īpašniekam tās uzturēšanu. Visticamāk, ka kinoindustriju apkalpojošais centrs izveidosies uz kādas esošās studijas bāzes, paplašinot tehnikas izīrēšanas pakalpojumu un uz ieņēmumu bāzes iegādājoties vairāk jaunas tehnikas.

Latvijas filmu nozares nākotnes vīzijā joprojām īpaši tiek izdalīta Rīgas kinostudija kā tradicionāli galvenā pakalpojumu sniedzēja. Kā pierādīts pētījumā par filmu nozares potenciāla izmantošanu Latvijas tautsaimniecībā, Rīgas kinostudijas nozīme ir praktiski zudusi, to vairs nevar uzskatīt par filmu nozares sastāvdaļu. Kinostudijas sabrukuma galvenais iemesls ir neizpratne par privatizācijas sekām tirgus apstākļos. Kā atzīmēts pētījumā, valsts, privatizējot savu īpašumu, nenoteica tā turpmākās izmantošanas noteikumus, un arī valsts pilnvarnieks, kura atbildība un tiesības atbilst 30% valsts akciju daļai, nespēja nodrošināt īpašuma apsaimniekošanu atbilstoši valsts interesēm.

Ņemot vērā, ka Rīgas kinostudijā 30% akciju joprojām pieder valstij, tās loma filmu nozarē varētu mainīties – kinostudija varētu kļūt par bāzi filmu industrijas attīstībai Latvijā, darbojoties pēc “tehnoloģiskā parka” principa. Par šādu Rīgas Kinostudijas attīstības stratēģiju jāizšķiras ātri, jo pretējā gadījumā filmu ražošanas pakalpojumu sniegšanas uzņēmumi izveidosies (jau sāk veidoties) citur. Kinostudijas uzdevums būtu nodrošināt filmu studijām telpu, uzņēmējdarbības infrastruktūru un filmu uzņemšanas paviljonus (jo kinostudijas tehnisko bāzi visticamāk nav vērts atjaunot – kā minēts Nacionālajā programmā “Kultūra” - laboratorija slēgta sakarā ar novecojušu tehnoloģiju un nespēju pāriet uz modernu, mūsdienu prasībām atbilstošu; skaņu ceļš - to pašu iemeslu dēļ). Rīgas kinostudija varētu apgādāt mazākās filmu studijas ar retākiem speciālistiem un vidējo tehnisko personālu.

Tehnisko pakalpojumu sniegšanai ir izveidojušies arī vairāki mazi uzņēmumi, kas piedāvā izīrēšanai filmēšanas, apgaismošanas, skanu ierakstu, montāžas un citu tehniku. Tomēr šobrīd Latvijā nav iespējams nodrošināt pilnu filmas ražošanas ciklu.

4.1.2. Finanšu resursi

Latvijas filmu nozarei raksturīga paļaušanās uz valsts budžeta finansējumu. Ja nepastāv filmu industrija, patiešām, valsts budžeta finansējums ir galvenais filmu ražošanas finansējums. Sprotams, ka valsts budžeta līdzekļi nevar tikt izmantoti peļņas gūšanai, kāds ir filmu industrijas mērķis. Tāpēc, ja filmu industriju neuzskata par nepieciešamu filmu nozares pastāvēšanai, tā vienkārši neizveidojas. Tomēr, ja valstī pastāv valsts subsidēta filmu nozare, uz tās bāzes filmu industrijai ir vieglāk izveidoties.

Kā uzsvērts nacionālā programmā “Kultūra”: valsts finansējuma apjoms ir nenoteikts, atkarīgs no kārtējās valdības labās gribas. Tas neļauj LNKC prognozēt nozares attīstību nacionālā līmenī un katram producentam plānot savas studijas darbu. Tā kā filmu producēšana ir plānveidīga, nepieciešams, lai valsts atbalsts nozarei, liels vai mazs, būtu stabils, ar likumu noteikts, lai ar to var rēķināties.

Nacionālā programmā “Kultūra” valsts finansējums arī turpmāk iecerēts kā galvenais finansējums. Atbilstoši Programmai, Latvijas filmu finansēšanas mehānisma uzdevums ir nodrošināt filmu ražošanu atbilstoši industrijas potenciālam (ar to domāts noteikts apgrozījums) un īpatnībām, kā arī paaugstināt filmu finansiālo rentabilitāti. Paredzēts, piešķirot finansējumu konkursa kārtībā, daļu finansējuma nošķirt kultūrai un sabiedrībai nozīmīgiem prioritāriem projektiem un ieviest automatisko subsīdiju mehānismu.

Kā pētījuma autori uzzināja no filmu studiju vadītājiem, vairums no tiem uzskata, ka valsts budžeta finansējumam jānodrošina tāds nozares apgrozījums, kas attaisnotu dārgās infrastruktūras uzturēšanu, tas ir, ne mazāk kā apmēram sešas līdz desmit spēlfilmas gadā plus dokumentālās un animācijas filmas.

Pēc ekspertu vērtējuma minimālais finansējums no valsts budžeta Latvijas kino izdzīvošanai un radošo resursu uzturēšanai, īstenojot pieticīgu mazbudžeta filmu ražošanas programmu varētu būt:

3. tabula

Minimālais finansējums no valsts budžeta filmu nozares uzturēšanai Latvijā (eksperta novērtējums)

Filmu veids	Filmas laika mērogs, min	Filmu skaits	Vienas filmas budžets, tūkst Ls	Finansējums no valsts budžeta, tūkst Ls
Spēlfilmas				2000
Pilnmetrāžas	90	3	500	1500
Īsmetrāžas	26	5	100	500
Dokumentālās filmas				330
Pilnmetrāžas	52	3	80	240
Īsmetrāžas	10	10	9	90
Animācijas filmas bērniem				420
Pilnmetrāžas	52	1	150	150
Vidējas metrāžas	26	3	60	180
Īsmetrāžas	10	5	18	90
Visu veidu kopražojuma projektiem				500
Gada finansējums kopā				3250

Avots: intervija ar kino ekspertu.

Finansējuma atbilstības novērtējumam izmantota pētījuma “Kino nozares potenciāla izmantošana Latvijas tautsaimniecībā” (2001) 9. tabula. Kā redzams, pēc ekspertu domām minimālais nepieciešamais budžets sešas reizes pārsniedz valsts budžeta finansējumu filmu nozarei 2000. gadā.

4. tabula

Filmu nozares finansējums un tā izlietojums, Ls

Finansējuma avots	1998	1999	2000
Valsts budžets	682068	548065	525403
Kultūrkapitāla fonds	85577	267523	250099
Kopā	767645	815588	775502
Procentos no IKP	0.021	0.021	0.018
Izlietots:			
LN Kinomatogrāfijas centram	67412	65099	63188
Filmu uzņemšanai	431845	500033	442128
Citi projekti (mācības, piedalīšanās festivālos, to organizēšana un tml.)	268388	250456	270186

Avots: Kinomatogrāfijas nacionālais centrs. Kultūrkapitāla fonds un Latvijas Statistikas Gadagrāmata 2001.

Pārpublicēts no pētījuma "Filmu nozares potenciāla izmantošana Latvijas tautsaimniecībā", LZA Ekonomikas institūts, Rīgā, 2001.

Pētījumā par filmu nozares potenciāla izmantošanu tautsaimniecībā secināts, ka valsts resursiem ir noteicošā nozīme filmu ražošanas finansēšanā – pilnmetrāžas filmām tā veido 71.3% no kopējā filmu finansējuma, un šīm filmām izlieto 71% no valsts finansējuma. Loģiski, ka finansu ierobežojumu dēļ, gadā vidēji tiek uzņemtas tikai pāris pilnmetrāžas filmas.

Šī pētījuma autori aizstāv domu, ka valstij nav jānodrošina visa filmu nozarei nepieciešamā nauda – daļu no tās varētu dot filmu tirgus ieņēmumi, filmu industrija (tā palīdzētu uzturēt nepieciešamo ražošanas apjomu), sponsorējumi un ziedojumi un kopprojekti. Arī ārvalstīs valsts finansējums filmu nozarei, kaut gan absolūtos skaitļos ievērojami pārsniedz valsts budžeta finansējumu Latvijā, nesedz visu filmu nozares finansējumu un visticamāk nav paredzēts filmu industrijas finansēšanai. Pētījuma autori tomēr piekrīt, ka valsts finansējums filmu nozarei absolūtos skaitļos Latvijā ir pārāk mazs. Ja pieņemtu, ka valsts budžets veido ceturto daļu no nozarei nepieciešamā, kā tas paredzēts Nacionālā programmā "Kultūra" un kā tas ir vidēji Eiropā, tad finansējumam no valsts budžeta (vai citiem valsts nozīmes avotiem) būtu jābūt vismaz 812 tūkstoši latu (pašlaik filmu uzņemšanai tērē 442 tūkstošus latu).

Nozares īpatsvars kultūras finansējumā pašlaik ir ļoti neliels – tikai 3% no kopējā kultūras finansējuma no LR Kultūras ministrijas budžeta (5. tabula).

Valsts budžeta finansējums paredzēts tikai filmu ražošanai, bet, to piešķirot, netiek stingri vērtēts vai filma tiek ražota komerciāliem mērķiem, vai kultūras mērķiem (šāda vērtējuma kritēriji nav zināmi). Noklusējot tiek pieņemts, ka Latvijā visas lielmetrāžas filmas tiek ražotas kultūras mērķiem (parasti tāds ir sākotnējais nodoms).

Ārvalstu finansējums pagaidām nav pārāk liels – 19.7%, bet, mazai un jaunai filmu nozarei, tas nav arī pārāk mazs. 68.6% no tā izlieto pilnmetrāžas spēlfilmu finansēšanai – vienai vai divām.

Intervētie uzskatīja, ka ārvalstu finansējuma piesaistīšana varētu kaitēt nozares attīstībai, jo ārvalstu partneri varētu uzstādīt savas prasības par resursu izmantošanu, filmas tēmas un aktieru izvēli, tā novirzot no nacionālā kino tematikas. Šīm bažām var piekrist, tomēr mazās valstīs, kur filmu nozares pastāvēšana ir objektīvi apgrūtināta (tirgus un ražošanas mazā mēroga dēļ), pastāvēšanas vārdā ir jāmeklē kompromiss starp vēlamu un iespējamo.

5. tabula

Kultūras ministrijas un KKF budžets 2000. gadā (Ls)

	KM	% no "KM kopā"		KKF*	KM + KKF	% no KM + KKF
KM kopā	17 418 629	100		2 129 988	19 548 617	
Programma "Kultūra"	11 114 538	63.8	% no progr. "Kultūra"	1 797 397	12 911 935	
Muzeju nozare un Muzeju valsts pārvalde	3 437 716	19.7	30.9	30 362	3 468 078	17.7
Bibliotēku nozare	1 411 067	8.1	12.7	32 097	1 443 164	7.4
Teātru nozare	1 067 575	6.1	9.6	272 016	1 339 591	6.9
Mūzikas un dejas nozare	3 768 803	21.6	33.9	299 237	4 068 040	20.8
Tradicionālās kultūras nozare; VTMC	139 983	0.8	1.3	2583 924	393 907	2.0
Kultūras mantojuma nozare, VKPAI un kultūras piemin. glābšanas programma	614 593	3.5	5.5	260 520	875 113	4.5
Literatūras nozare	87 468	0.5	0.8	308 221	395 689	2.0
Vizuālās mākslas nozare	**			325 002	325 002	1.7
Kultūras pasākumi un programmas, radošās savienības, Eiropas kultūras mēnesis, UNESCO	587 333	3.4	5.3	16 018	603 351	3.1
Programma "Izglītība"	5 241 592	30.1	% no progr. "Izglītība"	34 934	5 276 526	27.0
Profesionālā izglītība	3 041 476	17.5	58.0		3 041 476	
Augstākā izglītība	1 769 050	10.2	33.8		1 769 050	
Profesionālās ievirzes interešu izglītības programmas	387 201	2.2	7.4		387 201	
Kultūrizglītības nozares pārvalde	43 865	0.3	0.8		43 865	
LMA ēkas daļas remonts	0	0.0			0	
Programma "Filmu nozare"	525 403	3.0	% no programm as "Filmu nozare"	297 657	823 060	4.2
Hronikālo īsfilmu uzņemšana	45 435	0.3	8.6		45 435	
Pilnmetrāžas spēlfilmu uzņemšana	230 700	1.3	43.9		230 700	
Filmu nozares pārvaldes iestāde, filmu uzņemšana un pasākumi	249 268	1.4	47.4		249 268	
Progr. "Kult. lietu pārv. un vadība"	478 596	2.7			478 596	
Centrālais aparāts	341 881	2.0			341 881	
Valsts kultūras inspektori	67 987	0.4			67 987	
Valsts nozīmes datu pārraides tīkls	39 128	0.2			39 128	
Līdzdalība ES programmā "Leonardo da Vinci"	9 900	0.1			9 900	
Siltināšanas projekta izstrāde Pasaules Bankas investīciju piesaistei	19 700	0.1			19 700	
Programma "Barikāžu desmitgades atzīmēšanas pasākumi"	58 500	0.3			58 500	

* KKF bez finansējuma programmai "Mūža stipendijas", izmaksām KKF administrācijai un ārkārtas izmaksām

** Mākslas darbu valsts iepirkumu realizē valsts mākslas muzeji

Avots: KM Informācijas un analīzes nodaļas dati

ES šī problēma ir apzināta, un pieņemta Eiropas Konvencija par kinematogrāfijas kopprodukciju (*Council of Europe's Co-production Convention*), kuras uzdevumos ietilpst Eiropas un nacionālās identitātes saglabāšana kopprojektos.

Intervētie pārsvarā gadījumu neuzskatīja, ka viņu uzņēmumu ekonomisko stāvokli varētu uzlabot industriālas darbības un nedomāja šādas darbības uzsākt, tomēr norādīja, ka Latvijā ir šādi piemēri (piemēram, animācijas filmu zīmēšanas pasūtījumu izpilde citām filmu studijām).

Visi intervētie uzsvēra, ka iegūt ārvalstu finansējumu vai pasūtījumu ir ļoti grūti. Tomēr starp intervētajām atradās filmu studija, kuras vadītājs – ekonomists, pastāstīja par sadarbību ar Rietumvalstu televīzijas studijām. Šis speciālists stāstīja, ka ir pieejami katalogi, kas sniedz informāciju par Rietumvalstu televīzijas pieprasījumu, vēl vairāk, Rietumvalstu televīzijas labprāt sadarbotos ar Latvijas filmu studijām.

Intervētie atzina, ka ārvalstu finansējuma iegūšanai un kopprojektu organizēšanai būtiski ir piedalīties starptautiskajos festivālos, kur iespējams iedibināt personiskus kontaktus ar ārvalstu filmu nozares pārstāvjiem. Neklātienē šādus kontaktus iedibināt ir grūtāk, jo ārvalstu speciālistiem bieži vien nav priekšstaata Latviju, Latvijas ekonomisko attīstību un filmu nozares attīstību.

Intervētie atzina, ka ārvalstu finansējuma iegūšana ir saistīta ar lielu birokrātisko procedūru, tai skaitā pieteicēja personisku piedalīšanos projekta apspriešanā, kam nepieciešami brīvi finansu līdzekļi. Lielākai daļai mazo studiju šādu līdzekļu nav.

Dažām studijām izdodas filmu ražošanai piesaistīt privāto kapitālu, bet tas nav viegli. Pēc filmu speciālistu domām, esošā likumdošana neveicina privātā kapitāla līdzdalību filmu ražošanā. Turpretī filmu nozares tehniskās bāzes modernizācija notiek galvenokārt izmantojot privātos (studiju īpašniekiem piederošos) līdzekļus.

Tirgus ieņēmumi no Latvijā ražotu filmu pārdošanas pētījumā (“Filmu nozares ekonomiskā potenciāla izmantošana Latvijas tautsaimniecībā.” (2001)) nav izdalīti, bet tie veido daļu no sadaļas “Privātais” – tātad daļu no 13.5%. Ar tādiem ienākumiem nepietiek spēcīgas filmu industrijas iedibināšanai.

Tehniskās bāzes nostiprināšanai filmu studijas izmanto kredītus, bet tos atdot ir ļoti grūti, it īpaši, ja studija orientējas tikai uz kultūras produkta ražošanu. Studijas industrializācija sekmē gan kredītu pieejamību (rada bankai dzīvotspējīgas uzņēmuma iespaidu), gan tā atdošanu. Visticamāk, ka kredītu resursu pieejamība nozares izveidošanai ir ierobežota (jo uzņēmumi ir mazi, to perspektīvas – nenoteiktas, garantijas – specifiskas).

Ārvalstu investīcijas filmu nozarē nav uzrādītas, taču citi informācijas avoti nosauc dažus kopuzņēmumus, piemēram, ABOOM, Latvijas Dānijas kopuzņēmums, Eesti Reklāmfilm – Rīga. Ārvalstu investīcijas, neapšaubāmi, ir viens no perspektīvākajiem un vismazāk izmantotajiem finansu avotiem filmu industrijas izveidošanā Latvijā.

Par videoierakstu tirdzniecību un nomu kopā 1999. gadā ieņemti 1.2 miljoni latu, 2000. gadā 1.7 miljoni latu – 2-3 reizes vairāk kā valsts finansējums filmu nozarei (LNKC dati).

Valsts finansējuma sadales principi

Latvijā pašreiz pastāv divas valsts finansējuma shēmas - tiešais nozares finansējums no valsts budžeta, ko sadala LNKC, un papildfinansējums - Kultūrkapitāla fonds ar saviem atlases kritērijiem un struktūru (kopš 1998.gada).

Projektus sagatavo neatkarīgie filmu režisori, scenāristi, producenti un iesniedz tos LNKC caur neatkarīgajām filmu studijām. Noteikumi paredz, ka projektus iesniedz gan fiziskās, gan juridiskās personas. Finansējumu saņem tikai juridiskās personas. Neatkarīgie profesionāļi var sadarboties arī ar Latvijas un ārzemju filmu un TV studijām.

Atsevišķiem projektiem izdodas piesaistīt valsts vai starptautisku institūciju finansējumu – galvenokārt izglītojošu vai informējošu filmu veidošanai (VID, Labklājības ministrija, Sorosa fonds). Šādu filmu mākslinieciskā vērtība nav augsta, bet tie ļauj nodarbināt tehnisko personālu mākslinieciski radoša darba starplaikos. Līdzīgu pasūtījumu izpilde ir vairāk filmu industrijas kā kultūras mērķiem domātas filmēšanas subjekts.

4.1.3. Personāls

Filmu speciālistus Latvijā sagatavo Kultūras akadēmija. Nākotnē pie LNKC paredzēts izveidot praktiskās apmācības darbnīcu.

Pētījuma laikā nebija iespējams iegūt precīzus datus par audiovizuālās nozares speciālistu skaitu un to atbilstību nozares vajadzībām.

Intervijās noskaidrots, ka filmu nozares mazā apjoma dēļ ir problēmas ar reto kino profesiju speciālistu nodarbinātību. Filmu nozarei nepieciešamā speciālistu komplekta uzturēšana (vienai studijai vai vairākām kooperējoties), ir viens no būtiskākajiem argumentiem, pamatojot noteikta nozares apgrozījuma (uzņemto filmu skaita) nepieciešamību. Gandrīz vienīgā iespēja, kā panākt speciālistu nodarbinātības uzlabojumu, ir attīstīt filmu industriju. Tā kā speciālistu nodarbinātībai ir valstiskas problēmas raksturs (tā apdraud filmu nozares pastāvēšanu, bet nozare ir vajadzīga), tās atrisināšanā (tas ir, filmu industrijas izveidošanai) ir jāsaņem valsts atbalsts – organizatorisks, institucionāls vai finansiāls jebkurā iespējamā formā.

Ja filmu industrija netiek attīstīta, Latvijai jāgatavojas piedalīties filmu kopprojektos kā intelektuālā potenciāla avotam, jo tad diez vai būs iespējams, ka Latvijas producenti vieni, bez ārvalstu partneriem varētu īstenot vērienīgus projektus. Šī ir iespēja, kā atrisināt pētījuma ievadā identificēto filmu nozarē raksturīgu parādību, ka ir iespējams izdalīt divas nosacīti patstāvīgas sastāvdaļas – personāls un tehnika, kas mazā valstī nonāk konfliktā (ir pietiekošs personāls, bet nav iespējams uzturēt atbilstošu tehnisko nodrošinājumu). Arī šī iemesla dēļ ir nepieciešams sagatavot spējīgus un labi apmācītus speciālistus kino jomā.

Tomēr no intervijām ar kinospeciālistiem un literatūras studijām šī pētījuma autoriem neradās iespaids, ka šādā veidā – daļēti izmantojot - ir iespējams saglabāt Latvijas kino potenciālu. Visticamāk, ka Latvijas kinospeciālisti, kuri iesaistīsies citu valstu studiju darbā, jo Latvijā to darbam nebūs tehnisku iespēju, atstās Latviju pavisam.

Vairāki aptaujātie speciālisti uzsvēra, ka radošo un tehnisko speciālistu nozarei nepietiek. Ja filmu industrija sāk strauji attīstīties, speciālistu trūkums būs vēl vairāk jūtams. Ja pastāv nodoms attīstīt Latvijā filmu industriju, jāveic apmācība visās ar kino nozari saistītajās specialitātēs. Filmu industrijai un nozarei kopumā vajadzīgi gan radošie, gan tehniskie darbinieki. Nozares vadības uzlabošanai nepieciešams apmācīt vairāk producentus, menedžerus un administratīvā līmeņa personālu. Uz ekonomiskās efektivitātes aprēķinu pamata ir jāizšķiras, kādus speciālistus ir jāapmāca Latvijā, kādus ārvalstīs, apmaksājot studiju maksas.

Pie talantu veidošanas un atlases, tāpat kā pie filmu skatītāja audzināšanas ir jāstrādā jau no bērna vecuma. Skolās ir jāveido filmu kultūra, jāradā Latvijā uzņemtās filmas, jāstāsta par uzņemšanas procesu, tehniskajiem aspektiem, radot bērnos izpratni par lietām, kas saistītas ar kino. Īpašs uzsvars jāliek uz nākotnes iespējām, kas atklāsies darbojoties kino nozarē. Skolās ir jāveido ar kino saistītas ārpusklases nodarbības, pulciņi, kur arī atklātos jaunie talanti. Viņus mērķtiecīgi virzot uz augšu būtu iespējamas sagatavot profesionāļus, kurus atzītu ārvalstīs.

Jānotiek īpaši talantīgu topošo speciālistu atlasei, kam jāpiešķir finansējums mācībām ārvalstu labākajās skolās. Jau pašlaik ir iespēja apgūt zināšanas ārzemju filmu skolās, tās kļūs ievērojami plašākas, pievienojoties ES audiovizuālās jomas atbalsta programmai MEDIA.

Lai jaunie talanti, kas apmācīti par valsts naudu, neaizietu strādāt uz citām valstīm, ir jāizstrādā noteikumi, kas pēc apmācības beigām būs jāievēro speciālistam. Protams, valstī ir jārada attiecīgi apstākļi, lai jaunais speciālists varētu sekmīgi darboties nevis, vienkārši eksistējot, pamazām zaudēt iegūtās zināšanas. Apmācībai ārvalstīs būtu arī papildus labumi t.i. kontakti ar savas profesijas pārstāvjiem, kas noderētu darbojoties nākotnē.

Nacionālā programma “Kultūra” paredz pasākumus speciālistu apmācībā – konkrēti, atklāt starpsektoru kultūrizglītības programmu, kas ietver:

- jaunu mācību nodaļu atvēršanu Kultūras akadēmijā un citās kultūrizglītības iestādēs,
- ārvalstu speciālistu (pasniedzēju) nodarbināšanu,
- iespēju paplašināšanu studijām ārvalstīs.

4.2. Filmu industrijas iespējamais modelis Latvijā/Baltijas valstīs

4.2.1. Nozares struktūra

Filmu industrijas pamats, tāpat kā filmu nozares pamats, ir neatkarīgie filmu režisori, scenāristi, producenti, kā arī izplatītāji un demonstrētāji.

Filmu ražošana

Jau minēts, ka pašlaik Latvijas filmu nozarē darbojas liels skaits mazu uzņēmumu (pēc statistikas datiem – 43), kas izveidoti ar mērķi ražot filmas kultūras mērķiem vai pēc pasūtījuma arī izglītojošiem un informējošiem mērķiem. Pastāv prakse, ka gandrīz katrs aktīvais režisors veido savu filmu studiju. Nozares kodolu veido apmēram 20 uzņēmumu, tie ir dažāda lieluma, bet visi mazi. Nozīmīgākie uzņēmumi darbojas neatkarīgi viens no otra, tomēr labprāt sadarbojas un dažkārt izmanto viens otra pakalpojumus (studijas, filmu uzņemšanas iekārtas). Nozares industriālā sastāvdaļa ir tikai dažās filmu studijās (Balti, Dauka, radošā apvienība Indrāni), un ir daži uzņēmumi, kas pilnībā nodarbojas ar industriālo filmu produkcijas ražošanu (pārsvarā reklāmas klipu ražošanu), piemēram, Eesti Reklāmfilm – Riga.

Tuvākajā nākotnē visticamāk, filmu nozares industrializācija pastiprināsies (uz to mudinās attīstībai nepieciešamo finansu resursu trūkums). Filmu studijas var izvēlēties vairākas stratēģijas, kā nostiprināt savus uzņēmumus:

- kombinējot augstvērtīga kulturāli nozīmīga filmu produkta ražošanu un komerciālu filmu produkta ražošanu,
- kombinējot filmu oriģinālprodukta ražošanu un industriāla filmu produkta (piemēram kopiju) ražošanu vai industriālu pakalpojumu sniegšanu (piemēram, studijas izīrēšana, atsevišķu filmas ražošanas procedūru izpilde utt),
- kombinējot visus trīs darbības veidus,
- specializējoties kāda specifiska filmu produkta ražošanai, ja tā finansēšanas iespējas ir zināmas (vides filmas).

Pirmās trīs stratēģijas ir viegli īstenojama lielām filmu studijām, bet arī tām ir jāsastopas ar pretrunu starp kultūras produkta nopietnību un rūpnieciska produkta vieglo raksturu.

Ja filmu studijas darbojas viena ar otru nesaistīti, to pastāvēšanai kombinētās ražošanas stratēģija ir vēl būtiskāka, jo tā nodrošina daudzpusīgāku finansējumu. Tomēr mazām studijām kombinētās ražošanas stratēģiju pielietot ir grūti, jo tām pietrūkst resursu, tāpēc Latvijā tikai dažās filmu studijās iezīmējas mēģinājumi papildināt kultūras mērķiem ražotu produktu ar komerciālu vai industriālu ražošanu.. Kā likums, šādu studiju finanšu situācija ir labāka.

Problēmu var atrisināt, ja studijas, kaut arī nelielas, industriālās ražošanas jomā sadarbojas ar lielākām ārvalstu (jo Latvijā tādas nav) filmu studijām. Sadarbība ar ārvalstu studijām pasūtījuma izpildē dod divēju efektu: (1) iespēju sevi parādīt kā prasmīgu darba darītāju, un (2) iespēju apgūt darba devēja pieredzi filmu uzņemšanā. Valsts var palīdzēt šādu sadarbības partneru meklēšanā un sakaru iedibināšanā. Sadarbība ar ārvalstu studijām pakalpojumu izpildē ļauj, manipulējot ar abiem filmu industrijas produkcijas veidiem, panākt sekmīgu attīstību.

Cits veids, kā atrisināt mazu uzņēmumu problēmas, ir studiju kooperācija industriāla produkta ražošanā. Šāds ceļš ir mazāk efektīvs, bet iespējams. Tomēr maz ticams, ka kooperācija varētu sākties bez ārēja ierosinātāja vai uzmudinātāja, pati no sevis.

Daudz ticamāk, ka studijas apvienosies, līdzīgi, kā tas notiek ārvalstīs. Kaut gan aptaujātie filmu nozares eksperti nedomāja, ka mazi uzņēmumi ir trūkums, un ka Latvijā būtu nepieciešama filmu nozares koncentrācija, vairums uzņēmumu bija ļoti sliktā finanšu stāvoklī. Tas nozīmē, ka līdzko kāda veiksmīgāka filmu studija sāks paplašināties, tā vispirms pārņems spējīgākos mazo studiju speciālistus, bet pēc tam arī pašas studijas.

Latvijā ir filmu studijas, kas specializējas pēc filmu žanriem vai tematikas un orientējas tikai uz mākslinieciski augstvērtīgu filmu ražošanu. Labs piemērs šādas stratēģijas īstenošanā ir filmu studija Vides projekti (noteiktam mērķim dibināts valsts uzņēmums). Arī šādas studijas pieļauj nelielu industrializāciju, lai pilnīgāk noslogotu tehniku un iegūtu papildus līdzekļus, un papildus mākslinieciski augstvērtīgām filmām ražo arī vienkāršāku produktu (piemēram, filmē televīzijas pārraižu vajadzībām). Arī šādām studijām nākas pieņemt gan vēlamus, gan mazāk vēlamus pasūtījumus, un pasūtījumu iegūšanas iespējas ir atkarīgas galvenokārt no speciālistu kvalifikācijas un studijas tehniskajām iespējām.

Filmu studijas var nostiprināties, iegūstot investīcijas un dalot īpašuma tiesības ar kādu ārvalstu filmu studiju. Šādi piemēri aptaujāto filmu studiju vidū nebija. Pētījuma gaitā radās sajūta, ka par ārvalstu investīcijām filmu nozarē, bet it īpaši filmu industrijā, Latvijā nav domāts, un ar šo jautājumu neviens nenodarbojas. Tā kā kinofilmu ražošana un izplatīšana Latvijā ir atbrīvotas no PVN, tiek pazemināts uzņēmumu ienākumu nodoklis, nodokļu slogs vispārīgi ir ievērojami zemāks kā Rietumvalstīs, ir pieejams pagaidām lēts bet pietiekoši kvalificēts darbaspēks, un, attīstoties tehnoloģijām, ražošanas ģeogrāfiskā vieta kļūst mazsvarīga, ir pamats pieļāvumam, ka ārvalstu investīcijas varētu izveidoties par būtisku Latvijas filmu industrijas attīstības faktoru. Visticamāk, ka ārvalstu investīciju mērķis varētu būt industriālās ražošanas pārvietošana uz ražošanai ekonomiski izdevīgu vietu.

Intervijās noskaidrots, ka ir bijuši mēģinājumi piesaistīt ārvalstu investīcijas Rīgas kinostudijai, bet tie bijuši nesekmīgi. Tomēr objektīvu šķēršļu investīciju izvietojumam Latvijā filmu nozarē nav, tāpat visticamāk, investīciju piesaistīšanas stratēģija un piedāvājums ir bijuši kļūdaini.

Rīgas kinostudija joprojām ir iespējama ārvalstu investīciju izvietojuma vieta.

Jau minējām, ka AS Rīgas kinostudijas loma kinofilmu ražošanā, sakarā ar filmēšanas un pēcfilmēšanas apstrādes aparātūras morālo un fizisko nolietojanos nemitīgi samazinās. Filmēšanai vēl var izmantot paviljonus un krājumā esošos kostīmus un rekvizītus. Kinostudijas komplekss faktiski ir pārvērties par telpu iznomāšanas objektu, kurā tikai neliela

daļa saistīta ar filmu nozari. 2000.gadā divas trešdaļas tās ieņēmumu veidoja telpu noma un komunālie pakalpojumi un tikai vienu trešdaļu - kinoaparātūras un rekvizītu noma kopā ar ieņēmumiem no ieejas biļetēm vienā no paviljoniem izveidotajā skrituļslidotavā.

Pašreizējā situācija neatbilst privatizācijas noteikumiem, kuri paredzēja pastāvīgi **saglabāt studijas darbības profilu**. Bez nozīmīgām investīcijām izpildīt to nav iespējams. Mūsdienīgu filmēšanas kameru un pēcfilmēšanas apstrādes aparatūras iegāde prasa lielus vienreizējus ieguldījumus, kuri nav gūstami no uzņēmuma tekošajiem ienākumiem. Ieņēmumi no telpu īres ir niecīgi un tiek izlietoti ēku kompleksa uzturēšanas izdevumu segšanai.

Pamatkapitāla daļu sadalījums starp akciju turētājiem neviēš cerību, ka AS "Rīgas kinostudija" varētu pārredzamajā nākotnē atjaunot darbību kā filmu ražošanas bāze. AS pamatkapitāla daļas, saskaņā ar privatizācijas noteikumiem, sadalītas šādi:

- vienam pircējam pārdotā pakete	104823	(30.00%),
- valsts kapitāla daļa	109409	(31.31%),
- publiskajā apgrozījumā	134677	(38.54%),
- sabiedrības valdes rezerve	500	(0.14%).

Publiskā apgrozījuma akcijas sākotnēji sadalījās:

- darbiniekiem un pensionāriem	68290	(19.55%),
- publiskā piedāvājumā pārdodamās	45420	(13.00%),
- valsts sociālās apdrošināšanas fondam	17470	(5.00%),
- privatizācijas rezerves akcijas	3493	(1.00%).

Privatizācijas noteikumos ieprojektētais akciju sadalījums praktiski nenodrošina nevienam daļu īpašniekam to kontrolpaketi. Tādēļ reāli nav iespējams arī prasīt no tā privatizācijas noteikumos paredzēto Kinostudijas profila saglabāšanu. Lielākās akciju paketes īpašnieku (neskaitot valsts daļu) acīmredzot apmierina pašreizējais objekta funkcionēšanas profils, vēl jo vairāk tādēļ, ka viņa profesionālā darbība, cik zināms, nav saistīta ar kino nozari. Var prognozēt, ka, turpinoties līdzšinējam attīstības procesam, iepriekšējā periodā izveidotā materiālā bāze iznīks un AS Rīgas kinostudijā esošie resursi kino filmu ražošanā izmantoti netiks.

Vai iespējams cits risinājums?

Lai izmantotu AS Rīgas kinostudijā vēl saglabātos resursus un nodrošinātu to ar atjauninātu kino ražošanai nepieciešamo aparatūru nepieciešams meklēt iespēju piesaistīt filmu nozares attīstībā ieinteresētu investoru, nodrošinot iespēju iegādāties sabiedrības akciju kontrolpaketi. To iespējams sasniegt pārdodot tam valsts kapitāla daļu (ar atvieglotiem noteikumiem) un panākot vienošanos ar pārējiem akcionāriem par to daļu pārdošanu. Tā kā akcijas dividendes nedod, šāda vienošanās, šķiet, nav neiespējama. Turklāt līdzšinējie akcionāri, kā minēts nepilda vienu no privatizācijas noteikumiem.

Otrs variants varētu būt akciju kapitāla palielināšana, izdarot akciju emisiju, ar mērķi piesaistīt stratēģisko investoru.

Minētie pasākumi kontrolpaketes nodrošināšanā ir vieglākā šī procesa daļa. Sarežģītāk ir atrast tādu investoru, kuram būtu interese iesaistīties šajā procesā.

Būtiskākais ieguvums no ārvalstu investīcijām Latvijas filmu industrijā būtu tirgus. Ārvalstu investīcijas un sadarbība ar ārvalstu audiovizuālās nozares uzņēmumiem atrisina problēmu, ka mazā valstī filmu nozares areāls (tehnoloģiskās ķēdes, tirgus, pasūtītājs, patērētājs) pārsniedz valsts robežas.

Pētījumu uzsākot, bija paredzēts izpētīt nozares attīstības variantu, ka nozari uztur tikai daļēji, piemēram, tikai personāla komponenti, organizējot filmu uzņemšanu ārpus Latvijas, vai tikai tehnisko komponenti un sniegt tehniskos pakalpojumus citu valstu filmu nozarēm. Pētījuma

gaitā noskaidrojās, ka šādi nozares modeļi nav ieteicami, iespējams, nav dzīvotspējīgi. Uzturot tikai personālu, tam nav iespējas radoši strādāt un pilnveidoties, tāpēc speciālisti atstās Latviju.

Pēc šāda secinājuma, meklēt optimālu personāla un tehniskās komponentes proporciju un starpvalstu sadarbības modeli filmu nozarē Latvijā, ja tā tiek izveidota kā daļēji nokomplektēta, nebija nepieciešams.

Filmu izplatīšana

Nacionālā programmā “Kultūra” izdalīti divi virzieni filmu izplatīšanā:

- izplatīšana, piedaloties festivālos un filmu tirgos (ko svešvārdā dēvē par *promotion*);
- izplatīšana kinoteātros, televīzijā, kasetēs, CD, DVD utt. (ko sauc par *distribution* un *exhibition*).

Filmu industrijas produkts visbiežāk nav paredzēts izplatīšanai, piedaloties festivālos, tomēr valsts kinematogrāfistu piedalīšanās starptautiskos festivālos un starptautisku festivālu organizēšana Latvijā neapšaubāmi veicina filmu industrijas produkta izplatīšanu.

Nacionālā programmā “Kultūra” teikts “lai filma sasniegtu skatītājus, darbojas neatkarīgie filmu izplatītāji un demonstrētāji gan Latvijā, gan ārzemēs. Notiek sadarbība ar TV Latvijā un ārzemēs. Nākotnē iecerēta regulāra sadarbība ar Nacionālo Radio un televīzijas padomi.”

Kā konstatēts pētījumā par filmu nozares potenciāla izmantošanu Latvijas tautsaimniecībā, saistība starp filmu ražošanas un izplatīšanas uzņēmumiem ir vāja. Filmu izplatīšanas uzņēmumu darbību vada ekonomiski motīvi. Izplatītāji izplata filmu produktu Latvijā, bet darbojas globālā mēroga ekonomisko tendenču ietvaros. Atbilstoši tām Latvijā ražotu filmu izplatīšana nav izdevīga, jo, maza pārdošanas apjoma dēļ to pārdošanas cena ir augsta (“Filmu nozares ekonomiskā potenciāla izmantošana Latvijas tautsaimniecībā.” (2001.))

Pētījuma autori neatrada faktus, ka Latvijā strādājošie filmu izplatītāji nodarbotos ar Latvijā ražotu filmu izplatīšanu ārvalstīs. Visbiežāk ar filmu izplatīšanu ārvalstīs nodarbojas filmu producenti. Dažās studijās filmu producenti ir īpašas personas, bet ļoti bieži filmu producenti, režisori un filmu studijas īpašnieki ir viena un tā pati persona. Nodarbošanās ar filmu izplatīšanu atrauj režisoru no radošā darba.

Filmu industrijai ar esošo filmu izplatīšanas sistēmu nepietiek. Filmu izplatīšanas efektivitāte būs noteicošā filmu industrijas attīstībā. Tā kā studijas ir nelielas un daudz, tām nebūs viegli atrast filmu izplatītājus, kas realizētu industriālu produktu ārvalstīs. Visticamāk, ka būs jāveido filmu izplatīšanas tīkls, līdzīgi, kā tas bija “padomju laikos”.

Filmu izplatīšanas tīklu var veidot, kooperējoties filmu industrijas uzņēmumiem, bet, ja valsts vēlas attīstīt filmu industriju, tad sākumposmā šāds izplatīšanas tīkls jāveido ar valsts un pašvaldību līdzdalību (finansiāla ieguldījuma veidā darbības uzsākšanai un institūcijas nostiprināšanai), ciktāl to atļauj likums par valsts atbalsta kontroli. Tā kā izplatīšanas uzņēmums visticamāk būs MVU, valsts atbalsta iespējas ir diezgan plašas.

Jāatjauno filmu izplatīšanas tīkls Krievijā, kas 50 gadus bija būtiska Latvijas filmu izplatīšanas telpa. Loģiski, ka filmu izplatīšanas tīklus varēs izmantot arī kultūras mērķiem ražotu filmu izplatīšanai.

Arī tad, ja nozare paliek pašreizējā veidā, filmu izplatītāju dienestu ir jāveido, ražotājiem apvienojoties, un jāfinansē daļēji no ieņēmumiem no filmu pārdošanas vietējā vai ārējā tirgū, un daļēji no filmu ražotāju līdzekļiem, novirzot izplatītājiem daļu no filmas uzņemšanai paredzētajiem līdzekļiem. Šajā gadījumā valsts vai pašvaldību līdzdalība ir vēl vairāk vajadzīga.

Filmu industrijas attīstība bez spēcīga filmu izplatīšanas dienesta izveidošanas nav iedomājama.

Filmu demonstrēšana

Filmu demonstrēšana daļa no filmu tirgus – tas ir, vieta, kur prece tiek patērēta.

No filmu industrijas viedokļa filmu demonstrēšana ir vēl mazāk saistīta ar filmu ražošanu, kā filmu izplatīšanu. Arī filmu demonstrēšanas uzņēmumi, darbojas ekonomisku interešu vadīti, un nav nekādi stimuli, kas veicinātu tos pievērsties Latvijas filmu ražotājiem un izplatīt Latvijā ražotas filmas. Šis fakts nedaudz sašaurina Latvijas filmu industrijas tirgu, jo, kā pierāda prakse, bez speciāliem tirgus aizsardzības pasākumiem, vietējās filmu nozares produkts neiztur filmu industrijas lielvalstu spiedienu.

Filmu publiska demonstrēšana ir filmu nozares produkta pārdošana, un tā tiek reglamentēta, lai nodrošinātu pārdošanas ieņēmumu sadali starp ražotāja uzņēmējdarbību un pārdevēja uzņēmējdarbību. Filmas izplatīšanas un publiskas demonstrēšanas kārtību Latvijā pašreiz nosaka 1995.gada 31. oktobra Ministru kabineta noteikumi Nr. 312. Saskaņā ar tiem nodarboties ar filmu izplatīšanu un publisku demonstrēšanu atļauts uzņēmējiem, kas šim uzņēmējdarbības veidam saņēmuši LNKC speciālu atļauju (licenci). Arī visas filmas, kas tiek izplatītas vai publiski demonstrētas Latvijā, jāreģistrē LNKC Filmu reģistrā.

Lielās izplatīšanas un demonstrēšanas firmas kā *Baltic Cinema*, *BDG-Latvia* u.c. sadarbojas ar ārzemju partneriem un strādā pēc pasaulē atzītiem noteikumiem. Tas nodrošina, ka uz kinoteātru ekrāniem nevar parādīties pirātiska produkcija.

Filmu izplatīšanas tiesību aizsardzības līmenis, salīdzinot ar 90.gadu sākumu, ir ievērojami cēlies. Filmu izplatīšanas un tiesību aizsardzības likumdošana nekādus šķēršļus Latvijas filmu industrijai nerada.

Filmu tirgus potenciāls, mērīts ar kinoteātru skaita un apmeklētāju skaita reizinājumu, Latvijā ir ievērojami samazinājies. Tas varētu nozīmēt arī filmu industrijas tirgus sašaurināšanos, tomēr parasti filmu industrija orientējas uz citiem tirgus segmentiem, piemēram, televīziju. Ar vai bez vietējā tirgus, filmu industrijai jāorientējas uz ārpusi. Latvijas tirgus, pat ar pilnu piesātinājumu, filmu industrijai ir pārāk mazs.

Pašlaik Latvijā ražotās filmas tirgū brīvi konkurē ar ārvalstīm ražotajām. Filmu demonstrēšanas jomā nekādi Latvijas filmu nozares aizstāvēšanas vai veicināšanas pasākumi netiek pielietoti. Šāda politika ir labvēlīga filmu industrijas attīstībai, jo tirgus produkts ir jaunai nozarei izziņas avots gan tehnoloģiski, gan saturiski, bet nav labvēlīga nacionālā kino attīstībai. Tāpēc nozares protekcionisma politiku jāveido kombinējot nacionālā kino un filmu industrijas intereses.

4.2.2. Valsts pārvaldība

Valsts pārvaldības funkcijas kino nozarē īsteno LR Kultūras ministrijas dibinātais un tās pakļautībā esošais Latvijas Nacionālais kinematogrāfijas centrs (LNKC). Centra darbības mērķis ir nacionālās filmu mākslas attīstība un galvenie uzdevumi: atbalstīt mākslinieciski vērtīgu filmu ražošanu, izplatīšanu un demonstrēšanu, saglabāt kultūrvēsturiskas nozīmes filmas un materiālus, veicināt arodizglītību, izplatīt Latvijas filmu kultūru ārzemēs (Nacionālā programma "Kultūra". (2001.)) Viens no svarīgākajiem centra uzdevumiem ir izstrādāt likumdošanas aktu projektus nozares likumdošanas bāzes sakārtošanai atbilstoši starptautiskiem standartiem un palīdzēt nozares integrācijai ES un EP audiovizuālās jomas atbalsta struktūrās.

Kā redzams, centra tiešajos uzdevumos neietilpst rūpes par filmu industrijas kā tādas pastāvēšanu, bet tikai kultūras mērķiem paredzētās filmu nozares pastāvēšanu. Kā pierādīts, filmu industrija sekmē kultūras mērķiem paredzētās filmu nozares attīstību, tāpēc netieši varētu ietilpt Centra atbildības lokā, tomēr, ja šāda atbildība nav formulēta Centra darbības uzdevumos, darbošanās filmu industrijas attīstības jomā varētu tikt pārprasta. Tāpēc iesakām precizēt LNKC darbības uzdevumus, nosakot par tā galveno uzdevumu rūpes par filmu nozares kompleksu attīstību (formulējums iekļauj kultūras

mērķiem paredzētās un industriālās nozares daļas pārraudzību). Tas ir būtiski, jo filmu industrija nav arī citu valsts struktūru (piemēram, Ekonomikas ministrijas) pārraudzībā.

Atbilstoši noteiktajiem uzdevumiem, Latvijas Republikas Kultūras ministrija ar LNKC starpniecību stratēģiski vada filmu nozares attīstību, uztur nozares novērošanas sistēmu, filmu reģistru, rūpējas par Latvijas līdzdalību starptautiskajās institūcijās (starptautiskā statistika, sadarbības programmas) un atbalsta organizatoriski un finansiāli filmu popularizēšanas infrastruktūru (festivāli) (visas minētās funkcijas veic LNKC). Centrs rūpējas par valsts līdzekļu sadali filmu nozarē (organizē finansējuma sadales konkursus).

Pie LNKC ir izveidota LNKC Stratēģiskā padome, kas risina nozares stratēģiskos jautājumus.

Finansējuma sadalei darbojas Ekspertu komisijas (spēlfilmu, dokumentālo, animācijas un citu nozaru projektu komisijas) un Ekspertu padome. Ekspertu padome sastāv no Ekspertu komisiju priekšsēdētājiem, kas kopīgi ar LNKC producēšanas daļu seko projektu realizācijas gaitai.

Kā ziņo Nacionālā programmā "Kultūra", LNKC iecerēts pārveidot, ņemot vērā citu valstu pieredzi un pielāgojot to Latvijas apstākļiem, Tiks sekmēta dinamiskāka filmu nozares attīstība, racionalizēta valsts piešķirtā finansējuma izmantošana, izstrādātas un realizētas alternatīvas finansēšanas iespējas. Tomēr LNKC likvidācija vai tā patstāvības samazināšana nav ieteicama. Kā konstatēts ārvalstu pieredzes apskatā, visās valstīs pastāv speciālas par filmu nozari atbildīgas institūcijas (Filmu Padomes Lielbritānijā un Īrijā, Filmu fonds Somijā un Čehijā utt), vairākās valstīs pat vairākas institūcijas.

Ir izveidota Latvijas Kinematogrāfistu savienība - sabiedriska individuālu kinematogrāfistu un viņu profesionālo organizāciju apvienība, kas ar sabiedriskās domas palīdzību rosina un ietekmē valsts kultūrpolitiku nozarē. Darbojas profesionāļu ģildes un asociācijas (režisoru, operatoru, producentu u.c.).

Visas sabiedriskās un profesionālās institūcijas darbojas filmu nozares kultūras mērķu īstenošanas interesēs un pēc būtības norobežojas (vai vismaz cenšas norobežoties) no filmu industrijas problēmām. Tas liek domāt, ka, līdz ar filmu industrijas attīstību, radīsies problēmas ar filmu industrijas pārvaldību un integrāciju kopējā nozares struktūrā (līdzīgi, kā tas ir ar mūzikas industrijas pārvaldību).

Filmu saglabāšana un izpēte

Filmu nozares uzdevumos ietilpst arī Kino muzeja un Kinofotofonodokumentu arhīva uzturēšana, filmu industriju šīs jomas tieši neskar.

Lielākā daļa Latvijā ražoto filmu glabājas Latvijas Valsts Kinofotofonodokumentu arhīvā, kas saskaņā ar 23.1 1.2000. grozījumiem likumā *Par arhīviem* un 19.12.2000. grozījumiem Ministru kabineta 08.02.2000. noteikumos Nr.49 *Kultūras ministrijas nolikums* no 2001.gada 1.janvāra atrodas LR Kultūras ministrijas pārraudzībā. Likums *Par arhīviem*, kas regulē šīs iestādes darbu, filmu traktē tikai kā dokumentu, nevis kā mākslas darbu un kultūras vērtību.

Citus ar filmu nozares vēsturi saistītos materiālus glabā Rīgas Kino muzejs.

Pagaidām netiek uzkrāti, apzināti un arhivēti audiovizuālie materiāli, kas uzfilmēti vai ierakstīti videokasetēs un citās elektroniskās vai digitālās formās. Šādu problēmu atrisinātu vienotas sinematēkas izveidošana.

Visticamāk, ka filmu industrijas attīstība filmu saglabāšanas un izpētes kārtību nemainīs. Tomēr, ja Latvijā filmu industrija sāks attīstīties, arhīvu dienestu slodze palielināsies.

4.2.3. Apkalpojošā infrastruktūra

Ņemot vērā filmu industrijas industriālo (tātad masveida ražošanas) raksturu, ir skaidrs, ka tās apkalpojošai infrastruktūrai ir jābūt pat spēcīgākai, kā filmu nozarei kopumā.

Apkalpojošo infrastruktūru veido valsts, pašvaldību un nevalstiski uzņēmumi un iestādes, kas nodrošina, veicina un atvieglo filmu nozares attīstību

Latvijas filmu nozarē apkalpojošā infrastruktūra (konsultāciju un apmācības iespējas, informācijas pakalpojumi, finanšu pakalpojumi, tirgus, reklāmas pakalpojumi u.c, laboratorijas, studijas, filmu uzņemšanas laukumi, informācijas sistēmas) gandrīz nepastāv.

Galvenie trūkstošie atbalstošās infrastruktūras elementi ir **tirgus informācijas sistēmas**. Šādām sistēmām būtu jāietver visiem filmu nozares uzņēmumiem brīvi pieejamu informāciju par filmu produkta pasūtījumu iegūšanas un gatavu produktu pārdošanas iespējām vietējā, bet galvenokārt starptautiskā (pirmkārt, Eiropas) tirgū. Tirgus informācijas sistēmu uzturēšana varētu būt privātās uzņēmējdarbības subjekts, tomēr valstij jāparūpējas par tādu izveidošanu un darbības uzturēšanu. Ja tirgus informācijas piegādātāju darbība izrādās finansiāli neizdevīga (tas nozīmē, ka privātie uzņēmēji nevēlēsies darboties šajā jomā), finansējumu trūkums jāsedz no valsts līdzekļiem vai nozarē darbojošos uzņēmumu iemaksām (brīvprātīgām, ja pieeja ir paredzēta tikai tiem, kas maksā sistēmā, vai administratīvi noteiktām, ja noteikta brīva pieeja). Vēlams nozares apkalpojošās infrastruktūras veidošanā iesaistīt pašvaldības, kā tas ir ārzemēs, bet pagaidām, kamēr pašvaldību finanšu iespējas ir ļoti ierobežotas, tās nelabprāt uzņemas papildus saistības.

Nacionālā programmā “Kultūra” paredzēts, sekmēt konsultāciju un pakalpojumu uzņēmumu veidošanos kultūras infrastruktūras apkalpošanai, sākumā organizējot šādus uzņēmumus pilotprojektu veidā, bet šis darbs vēl nav izvērst.

Labā iespēja šādu uzņēmumu veidošanai, piemēram, laukos, kur ir labas filmēšanas vietas, ir ES Reģionālās attīstības fonda ietvaros (“darbības virzienā” uzņēmējdarbības veicināšana).

4.2.4. Filmu industrijas attīstības perspektīvas Latvijā

Saprotams, ka ja valstī nav filmu nozare, nav arī filmu industrija.

Pasaules pieredze rāda, ka tikai lielās valstīs ir iespējams izveidot filmu ražošanu kā pelnošu tautsaimniecības nozari (“Filmu nozares ekonomiskā potenciāla izmantošana Latvijas tautsaimniecībā.” (2001)). Citiem vārdiem, spilgti filmu industrijas piemēri pastāv tikai lielās valstīs, ar lielu iedzīvotāju skaitu un augstu labklājības līmeni. Šis fakts vēlreiz apstiprina, ka, lai izveidotu filmu industriju, iepriekš jābūt labai filmu nozarei. Mūdienu apstākļos, palielinoties darba dalīšanai visās nozarēs, teorētiski ir iespējama lielo filmu industrijas satelītu uzņēmumu izvietošana citās valstīs. Pēc analogijas ar citām nozarēm, tas ir filmu industrijas globālās pārveidošanas visticamākais variants.

Latvijas filmu nozares resursu analīze liecina, ka tās izveidošanai apstākļi nav priekšzīmīgi, bet arī nav kritiski. Galvenais, ka Latvijā ir cilvēki, kas vēlas uzņemt filmas un kam ir pietiekoši daudz iemaņu šī darba veikšanai. Kā jau vairākkārt minēts, filmu industrijas izveidošanas visticamākais pamats ir ārvalstu investīcijas.

Pēc Latvijas filmu nozares apsekojuma un intervijām ar filmu speciālistiem, šī pētījuma autoriem ir radies priekšstats, ka svarīgākie ierobežojumi filmu nozares attīstībai Latvijā ir:

- mīglains priekšstats par filmu nozares attīstības nākotni,
- būtisks finansējuma trūkums,
- pieejamā tirgus apjoma neatbilstība nozares produktivitātei.

Ierobežojumi darbojas mijiedarbībā, viens otru papildinot un pastiprinot. Tāpēc pirmais uzdevums būtu **izstrādāt precīzu un profesionālu filmu nozares attīstības stratēģiju**, kura skatītu filmu nozari kompleksi, ar tās kultūras mērķiem un industriāliem mērķiem paredzētām sadaļām (nevis attiektos tikai uz kultūras mērķiem paredzēto sadaļu), definētu nozares mērķus un pārvaldību, mērķu sasniegšanas ceļus un finansējumu. Šāda stratēģija varētu papildināt pašlaik Nacionālajā programmā “Kultūra” iekļauto filmu nozares sadaļu. Tomēr jāreķinās, ka šāda stratēģija pēc būtības ir starpnozaru stratēģija, kas droši vien pārsniegtu LR Kultūras ministrijas kompetenci (kaut vai ārējo sakaru veidošanas daļā), tāpēc var izrādīties, ka Nacionālās programmas “Kultūra” ietvars tai ir par šauru.

Nozares attīstības stratēģijai vienlaicīgi jāmeklē risinājumi gan finansu, gan tirgus ierobežotības problēmu novēršanai. Citiem vārdiem: pasākumi tirgus paplašināšanā uzlabos nozares finansēšanas iespējas, savukārt labākas finansiālās iespējas veicinās tirgus paplašināšanu.

Turpmāk analizēti daži aspekti nosaukto problēmu risināšanai. Analīze attiecas galvenokārt uz filmu nozares attīstību, bet, kā vairākkārt minēts, bez attīstītas filmu nozares nav arī filmu industrija.

4.2.4.1. Nozares finansējuma uzlabojums

Filmu nozares potenciāla izmantošanas pētījumā secināts, ka “3. ir iespējams uzlabot valsts piešķirto līdzekļu sadales sistēmu tā, lai sekmētu to racionālāku izmantošanu, koncentrējot tos svarīgāko projektu atbalstam”. Šis apgalvojums ir diskutējams.

Neapšaubāmi, efektīvāka un mērķtiecīgāka pieejamo līdzekļu sadale ir **pirmais filmu nozares finansēšanas uzlabošanas virziens**. Pirmkārt, ir konceptuāli jānolemj par valsts lomu un ieguldījumu filmu finansēšanā (t.i., vai tai jābūt tik lielai, kā pašlaik), it sevišķi spēlfilmu finansēšanā. Principā tas nozīmē, ka ir jāizšķiras, vai valsts finansē filmu uzņemšanu, vai līdzfinansē. Abu modeļi ir vienlīdz iespējami, bet to pielietošanas sekas ir dažādas. Ja valsts filmu uzņemšanu finansē, uzņemto filmu skaits būtiski nepalielināsies, ja līdzfinansē - ar valsts līdz finansējumu būtu iespējams atbalstīt vairāk filmu uzņemšanu. Arī vairāki aptaujātie eksperti uzskatīja, ka valsts līdzfinansējuma trūkums ir būtisks kavēklis ārvalstu finansējuma iegūšanā.

Lai atvieglotu finansējuma piešķiršanas procesu ir jānosaka stingri bet saprotami principi, kādas filmas atbalstīt būtu prioritāri. Nozares attīstības interesēs ir stingrāk jāizvērtē katrs pieteiktais filmu projekts un jāatlasa perspektīvākie. Valsts līdzekļus jākoncentrē uz apmācību un ļoti kvalitatīvu filmu uzņemšanu nevis uz filmu kvantitāti, no kurām zināšanu un prasmes trūkuma dēļ izdodas tikai dažas (radošās neveiksmes tomēr ir pieļaujamas).

Otrs virziens ir valsts budžeta līdzekļu palielināšana filmu nozarei. Virziena galvenais saturs ir efektīvas lobēšanas sistēmas izveidošana, lai, izmantojot nozares sekmīgas darbības pierādījumus, spētu pamatot ieguldīto valsts līdzekļu efektivitāti.

Latvijā nav izmantotas netieša valsts budžeta finansējuma iespējas (nodokļu atvieglojumi par tehnikas iegādi, nodokļu pēcapmaksas, valsts pasūtījums), kaut gan daļa filmu nozares produkta ir atbrīvota no PVN.

Lai kādi būtu politiskie risinājumi filmu nozares attīstības sakarā, valsts budžeta finansējuma apjoms varēs segt tikai daļu filmu nozarei nepieciešamā finansējuma. Tāpēc filmu nozares finansējums jau tagad ir jādiferencē pēc produkta komercializācijas pakāpes. Citiem vārdiem, ir jādefinē filmu grupas pēc to ražošanas mērķa un iespējām tās izmantot tālāk. Jānodala:

- filmas, kurām ir izteikti komerciāla nozīme,
- filmas kurām ir komerciāla, izglītojoša vai kultūras nozīme,

- filmas, kurām ir izteikti kultūras nozīme.

Valsts budžeta līdzekļus pirmkārt jānovirza projektiem ar izteikti kultūras nozīmi, bet valsts var finansēt arī projektus ar komerciālu, izglītojošu un kultūras nozīmi, ja šādos projektos paredzēto produktu radīšana atbilst sabiedrības interesēm.

Ekonomiskajai situācijai uzlabojoties, varētu palielināties valsts pasūtījums izglītojošu, informējošu un hronikālo filmu uzņemšanai. Īpaši hronikālo filmu uzņemšanā pašlaik ir pārrāvums – vēsturiski notikumi tiek iemūžināti tikai televīzijas reportāžās.

Papildus valsts budžeta finansējumam, nozarei jāiegūst līdzekļi citos veidos. Tie ir zināmi:

- tirgus ieņēmumi,
- sponsoru finansējums,
- finansējums no ārvalstīm nacionālu vai kopražojumu ražošanai,
- privātie ieguldījumi vai ārvalstu investīcijas nozares infrastruktūras attīstībai.

Tirgus ieņēmumi un sponsoru finansējumu var saņemt gan filmas ar kultūras nozīmi, gan komerciālas filmas, tomēr komerciālām filmām iespējas to iegūt ir lielākas.

Turpretī lielākas iespējas iegūt ārvalstu finansējumu ir filmām ar kultūras nozīmi (ārvalstu kultūras atbalstītāju finansējums), vai izglītojošām filmām (ārvalstu palīdzības ietvaros dažādos tautsaimniecības sektoros un problēmu blokos).

Līdzdalība programmās EURIMAGES un MEDIA paplašinās filmu nozares finansējumu, bet ne filmu industrijas līdzekļus. Tai jāizmanto citi finansu piesaistes mehānismi.

Pierādot ārvalstīm sava intelektuālā potenciāla esamību, būtu iespējams piesaistīt Latvijai ārvalstu filmu projektus. Lielu uzsvāru vajadzētu likt uz Latvijas popularizēšanu, kā vietu, kur filmēt. Ieguvums no pakalpojumu pārdošanas ārvalstu uzņemšanas grupām būtu pietiekami liels, lai tas būtu ekonomiski izdevīgi. Lai palielinātu ienākumus no filmas parasti tiek ražoti dažādi blakus produkti – suvenīri, spēles. Ja ārvalstu filmu uzņemšana notiktu Latvijā, tad vietējiem uzņēmējiem pavērtos plašas iespējas uzsākt šādu produktu ražošanu, kā rezultātā rastos jaunas darba vietas un palielinātos nodokļos nomaksātā summa.

Jau minējām, ka filmu nozares finansēšanai var izmantot arī ES strukturālo fondu līdzekļus, tomēr jāreķinās ar sīvu konkurenci no citu nozaru puses. Tā kā Latvijā pašlaik nav par filmu industriju atbildīga institūcija, Kultūras ministrija un LNKC vairāk rūpējas par nozares attīstību mākslinieciskiem mērķiem un nozare ir sadrumstalota, tad strukturālo fondu līdzekļus iegūt filmu industrijas vai filmu nozares infrastruktūras attīstībai būs grūti.

4.2.4.2. Finanšu piesaistes instrumenti

Liela nozīme ierobežoto tirgus iespēju pārvarēšanā un finansēšanas bāzes paplašināšanā ir starptautiskai sadarbībai. 2001.gada budžetā tika iedalīti nepieciešamie līdzekļi dalībmaksai Eiropas Padomes kopprodukciju atbalsta fondā EURIMAGES.

Eiropas Savienības audiovizuālās jomas atbalsta programma MEDIA paredzēta apmācībai, projektu sagatavošanai un izplatīšanai, piedaloties vismaz trim partneriem no trim ES dalībvalstīm. Tā atvērta arī ES asociētajām valstīm. Piedalīšanās programmā prasa papildus gatavošanos - pilnīgu *Radio un televīzijas likuma* saskaņošanu ar ES direktīvu *Televīzija bez robežām*. Saeima ir pieņēmusi grozījumus šajā likumā, kas principā ļauj uzsākt sarunas ar ES par piedalīšanos MEDIA..

Sadarbojoties Baltijas valstu ietvaros, Latvijai jāveido tādas attiecības ar kaimiņvalstu partnerinstitūcijām, lai tiktu pieņemti analogiski likumi, kas kavē pirātisma attīstību, jāaskaņo autortiesību likumi, jāpanāk bezmuitas režīma ieviešana u.tml. Minētie ierosinājumi atbilst Eiropas Savienības prasībām visām šīm valstīm kā iestāšanās priekšnosacījumi.

Pētījumā par filmu nozares potenciāla izmantošanu tautsaimniecībā analizētas filmu nozares un televīzijas sadarbības iespējas un konstatēts, ka tās kavē ekonomiski un citi faktori. Sadarbība ar televīziju ir būtisks filmu nozares, bet īpaši filmu industrijas finansēšanas avots, piemēram, nosakot, ka televīzija noteikti investē filmu nozarē. Kā noskaidrots intervijās ar TV darbiniekiem, pagaidām filmu nozare nespēj izpildīt televīzijas pasūtījumu. Latvijas TV sabiedrības būtu gatavas iegādāties tiesības rādīt filmu jau projekta stadijā, tādā veidā finansiāli piedaloties tās veidošanā, bet studijas nav apmierinātas ar filmu kvalitāti un saturu. Galvenokārt tieši šī iemesla dēļ privātās Latvijas TV sabiedrības pagaidām nejut nepieciešamību investēt filmu nozarē, bet sabiedriskā (valsts) TV to nevar darīt līdzekļu trūkuma dēļ. Tomēr televīzijas studijas uzskata, ka filmu nozares produkta kvalitāte strauji uzlabojas, un pasūtījumi filmu studijām pieaugs. Gan privātās, gan sabiedriskā televīzija cenšas demonstrēt Latvijā ražotas filmas, bet TV tās ir salīdzinoši pārāk dārgas, savukārt filmu studijām ieņēmumi no retajiem demonstrējumiem ir niecīgi.

Viens no finansu līdzekļu piesaistes instrumentiem ir loterijas. Lai šis līdzeklis darbotos ir precīzi jānosaka loterijā iegūtās naudas izmantošanas mērķi. Kā blakus efektu var minēt arī nozares popularizēšanu sabiedrībā. Var rīkot loteriju ar mērķi savākt naudu jau kāda konkrēta projekta realizācijai. Tas nozīmētu bezmaksas reklāmu projektam. Sabiedrībā vēl pirms projekta īstenošanas jau būtu sakāpināta interese par to. Protams šeit ir darbs profesionāliem mārketinga speciālistiem, kam būtu jānodrošina loteriju sekmīga norise un uzstādīto mērķu sasniegšana.

Latvijā nepastāv nekādi kopēja finansējuma uzkrāšanas mehānismi. Piemēram, speciālistu sagatavošanai un strādājošo kvalifikācijas celšanai, kas ir visas nozares interesēs varētu izveidot **speciālu fondu**, kas finansiāli pastāv no filmu ražotāju brīvprātīgiem ieguldījumiem (Lielbritānijas piemērs). Katrs ražotājs fondā iegulda aptuveni 0,5% no filmu ražošanas budžeta. Filmu fondi pastāv arī Čehijā un Somijā.

Finansēšanas uzlabošanai der arī filmu ražotāju, izplatītāju un demonstrētāju sadarbība, kad gan izplatītāji, gan demonstrētāji investē filmu ražošanā. Atvērtā filmu izplatīšanas sistēmā sadarbības iespējas ir mazākas, jo izplatītājiem un demonstrētājiem ir vienalga, vai Latvijā filmas tiek ražotas vai netiek. Sadarbībai var rasties motivācija, ja, līdzīgi kā dažās ārvalstīs, izsniedzot demonstrēšanas/izplatīšanas licenci, uzņēmumam tiek noteikts, kāda daļa no demonstrētajām/izplatītajām filmām ir Latvijā ražotās filmas.

Filmu industrijai kļūstot ienesīgākai, par to sākušas interesēties bankas – tās atver speciālas kredītlīnijas. Latvijā pagaidām filmu industrija nav spēcīga, uzņēmumi ir mazi, tāpēc banku interese par to nav liela. Filmu industrijas kredīšanas apstākļu uzlabošanai jāpiemēro tādi paši nosacījumi, kā citiem MVU, tas ir, MVU veicināšanas ietvaros jāizveido valsts kredītu garantiju aģentūra.

4.2.4.3. Tirgus

Galvenās tirgus attīstības tendences pasaulē un ES valstīs, kā noskaidrots pētījumā par filmu nozares potenciāla izmantošanu Latvijas tautsaimniecībā ir (“Filmu nozares ekonomiskā potenciāla izmantošana Latvijas tautsaimniecībā.” (2001.)):

- audiovizuālajā tirgū dominējošā loma ir TV. Tās daļa turpina palielināties (1995.gadā 80.3%, 1999.- 82.4).
- kinoteātru ieņēmumu daļa kopējā tirgus apjomā ir samērā stabila -7.4% 1995. un 7.3% 1999.gadā,
- video kasešu un disku mazumtirdzniecības apjoms ES valstīs acīmredzot ir tuvs optimālajam. Tā īpatnējais svars kopējā apgrozījumā no 12.4% samazinājās līdz 9.6%. Iespējams, ka tas saistīts arī ar notiekošo tehnoloģijas paudžu maiņu video jomā, kasešu aizstāšana ar digitālajiem video diskkiem,

- līdz ar ekonomikas attīstību Latvijā palielināsies pieprasījums pēc kinoteātru pakalpojumiem, kas savukārt radīs labvēlīgāku vidi nacionālo filmu demonstrēšanai un to ražošanas paplašināšanai,
- gados, kad parādījās jaunas latviešu spēlfilmās, vidējais apmeklētāju skaits Latvijā ražotajam bija lielāks, nekā ievestajam no citām valstīm,
- Latvijas skatītāji izrāda samērā lielu interesi par Latvijas filmām, lai gan to saturs un veidotāju piedāvātie risinājumi ne visiem ir pilnīgi pieņemami.
- tā kā latviešu filmās tiek risinātas pārsvarā tīri lokāla rakstura problēmas, interese par tām, pat Latvijā visvairāk skatītajām, ārpus Latvijas ir niecīga..

Tirgus ir nepieciešams visai filmu nozarei, bet atšķirībā no produkta komercializācijas pakāpes tirgus nozīme ir dažāda:

- komerciālais produkts ir ražots pārdošanai, tāpēc tā piekļūšana tirgum ir izšķiroša,
- filmām, kas radītas kā kultūras nozīmes produkts, piekļūšana tirgum nav tik svarīga (svarīgākas ir kultūras vērtības), bet, pat nebūdamas tirgū, tās kalpo tirgus iekarošanai.

Svarīgi, ka industriālo filmu studijām (komerciālā produkta ražotājiem) ir būtiski jāmaina attieksmi pret tirgu, jāsaprot, ka tirgus ir filmu industrijas tikpat nozīmīga daļa, kā filmu saturs un ražošana. Vēl vairāk - filmu industrijas sektorā ir pieļaujams, ka tirgus ietekmē uzņemto filmu saturu, turpretī kultūras mērķiem radītās produkcijas daļā tas nav pieļaujams. Tirgus stratēģijām filmu industrijas daļā jābūt rūpīgi izstrādātām, visos sīkumos.

Jau minējām, ka komerciālajām filmām jābūt spējīgām piesaistīt ne tikai pašmāju skatītājus, bet arī ārvalstu skatītājus. Komerciālajām filmām vajadzētu būt īpaši orientētām uz ārvalstu tirgu, pieļaujams, ka tās tirgum piedāvā vai pat uzņem angļu valodā. Latvijas tirgus ir pārāk mazs, lai filmu uzņemtu tikai tam. Sākumā ir jāmēģina uzņemt filmas, kas domātas Baltijas valstu auditorijai. Filmu izplatīšanai Baltijas valstīs būtu jāizveido īpaša organizācija (Skandināvijas valstu piemērs), kas koordinētu filmu apmaiņu starp Baltijas valstīm un apvienotu šo triju valstu spēkus virzībai uz ārvalstu tirgiem. Organizācijas pienākumos ietilptu arī sadarbība ar šādām institūcijām citur pasaulē.

Detāli jāizvērtē veiksmīgo Holivudas filmu piemēri un tirgus stratēģijas, lai noskaidrotu šo filmu veiksmes pamatus.

Jāveic atsevišķu filmu tirgu pētījumi, lai noteiktu, kādas filmas ir pieprasītas attiecīgajā tirgū un vadoties pēc rezultātiem jāuzņem uz izvēlēto auditoriju virzītas filmas.

Komerciāli izdevīgu filmu uzņemšana Latvijā pagaidām nav iespējama bez ārvalstu partneru piedalīšanās. Ir jāstrādā pie projektu izstrādes, kuri varētu piesaistīt ārvalstu kompāniju uzmanību.

Filmām ar kultūras nozīmi ir jābūt reprezentējošam raksturam, jāparāda valsts kultūra. Šīm filmām aktīvi jāpiedalās filmu festivālos, tādejādi nesot pasaulē Latvijas un Latvijas kinematogrāfa vārdu. Ražojot kultūras filmas jādomā par kultūras nevis par komerciālo aspektu.

Tirgus stratēģijām jāietilpina arī vietējā skatītāja veidošana.

4.2.4.4. Valsts atbalsts

Plānojot valsts atbalstu filmu nozarei, jāņem vērā, ka Latvija kļūs par Eiropas Savienības dalībvalsti, un būs jāievieš ES pieņemtie un pieļautie valsts atbalsta mehānismi.

Diferencējot filmu nozari (kaut nosacīti) divās daļās: filmu industrija un kultūras mērķiem orientēta daļā, ir iespējams pielietot pieļautos valsts atbalsta mehānismus divās sfērās:

- rūpniecības veicināšanai – attiecībā uz filmu industriju,
- kultūrā – attiecībā uz filmu ražošanu un izplatīšanu kultūras mērķiem.

ES likumdošanas aktu kopums rūpniecības politikas jomā galveno uzmanību pievērš rūpniecības konkurētspējas paaugstināšanai, ņemot vērā Eiropas Kopienas dibināšanas līguma 157. (iepriekš 130.) pantu, kas nosaka rīcības virzienus, lai sasniegtu šo mērķi:

- paātrināt rūpniecības piemērošanu strukturālajām izmaiņām,
- nodrošināt iniciatīvai un uzņēmumu attīstībai labvēlīgu vidi,
- nodrošināt labvēlīgu vidi uzņēmumu sadarbībai,
- veicināt jauninājumu, pētījumu un tehnoloģiskās attīstības politikas radītā potenciāla labāku izmantojumu.

ES likumdošana pieļauj valsts palīdzību rūpniecības ražošanas uzņēmumiem (EK lēmums No. 3855/91/ECSC (darbojās līdz 1996. gada 31. decembrim) un No. 2496/96/ECSC, pieņemts 1996. gada 18. decembrī, spēkā līdz 2002. gada 22. jūlijam) šādiem mērķiem:

- pētniecība un eksperimenti (R&D)
- vides aizsardzība,
- sociālā palīdzība uzņēmumu slēgšanas gadījumā.

Lēmumi saskaņoti ar Eiropas Savienības noteikumiem par valsts mērķa finansējumu pētniecībai un attīstībai (R&D) (publicēts avotā Official Journal of the European Communities No C 45, 1996. gada 17. februārī) un valsts mērķa finansējumu vides aizsardzībai (publicēts avotā Official Journal of the European Communities No C 72, 1994. gada 10. martā). Vides jomā, spēkā esošajos noteikumos ir paredzētas lielāki pieļaujamie valsts finansējumi investīcijām (agrāk vairāk līdzekļu piešķirta darbībām, kas nepieciešamas lai pielāgotos jauniem standartiem), sevišķi MVU, un plašākas iespējas apgrozāmo līdzekļu veidošanai, piemēram, ir atļauts noteikt atvieglojumus dabas resursu nodokļu nomaksā, ja tādi pastāv konkurējošās valstīs.

Nodokļu atvieglojumi

Saskaņā ar Latvijas likumdošanu filmu nozare ir daļēji atbrīvota no PVN maksājumiem. Ar PVN neapliek:

- kino izrādes (ieejas biļetes),
- mākslas, dokumentālās un animācijas filmas (izņemot videofilmas VHS formātā), ja tās piegādā vai izplata Latvijas Republikā oficiāli reģistrēts izplatītājs vai filmu veidotājs,
- divos iepriekšējos punktos minēto preču un pakalpojumu importu (LR Likums par PVN).

Nacionālā programmā “Kultūra” paredzētā finansēšanas mehānisma izstrādē plānoti vēl daži pasākumi, kas saistīti ar izmaiņām nodokļu likumos vai administratīvi noteiktiem maksājumiem:

- piesaistīt finansējumu no privātā sektora, piemērojot nodokļu atlaides ieguldītājiem;

- piesaistīt finansējumu nozarei no līdzekļu apgrozījuma audiovizuālajā industrijā (kinoteātru apmeklējums, procents no televīzijas abonementlicences (tai tiekot ieviestai) maksājuma, apgrozījums audiovizuālās tehnikas un televīzijas reklāmas tirgū u.c.).

Paredzēts, ka šie mehānismi tiks precīzi izstrādāti un iekļauti *Filmu likumā*, kas regulēs nozares darbību kopumā.

Arī filmu industriju iegūtu, ja tiktu pieņemta norma, ka mācību maksa, ko uzņēmējs maksā par savu darbinieku profesionālajām studijām nav apliekama ar algas nodokļiem.

Autortiesības

Autortiesību aizstāvības jomā galvenais uzdevums ir nodrošināt taisnīgu līdzekļu sadali starp filmas radītāju un izplatītāju. Filmu industrijas aspektā autortiesību attiecību sakārtošana ir būtiska nozares ieņēmumu plūsmas nodrošināšanai.

Nacionālā programmā “Kultūra” ir minēti vairāki jauni pasākumi autortiesību sakārtošanas jomā.

Paredzēts iestrādāt *Autortiesību likumā* normu par audiovizuāla darba montāžas galīgo variantu, saskaņā ar kuru producentu un autoru rakstiski vienojas par darba galīgo variantu. Galīgā montāža (jeb *final cut*) nozīmē, ka producentu un autori (režisors un scenārists) rakstiski vienojas, ka šādā veidā darbs ir gatavs un ka turpmāk to nedrīkst vienpusīgi grozīt. Tas nepieciešams autora ieceres aizsardzībai pret komercijas spiedienu.

Likumā jāiestrādā norma, kas pieprasa producentam atskaitīties autoram par paveikto filmas izplatīšanā, iesniedzot dokumentālu apstiprinājumu. Šī norma nepieciešama, lai aizsargātu autora materiālās tiesības. Lai producentu varētu veikt filmas izplatīšanu (parasti ar izplatīšanas firmu starpniecību), autors viņam nodod lielu daļu savu tiesību, kā morālo, tā arī materiālo. Tas būtu godīgi, ja producentu vismaz reizi gadā atskaitītos autoram par katru darba izplatīšanas veidu (kinozālēs, "zemes" (*terrestrial*) televīzijā, satelīttelevīzijā, kabeļtelevīzijā, videoierakstos, DVD, CD, Internetā u.tml.) un nepieciešamības gadījumā (ienākumu deklarācija, nodokļu maksāšana, pensijas aprēķināšana u.c.) apstiprinātu to ar dokumentiem.

Tirgus aizsardzība

Būtiskākā tirgus problēma pašlaik ir vāja nacionālā audiovizuālā produkta konkurētspēja pret lielākajiem filmu ražotājiem – ASV, Japānu, Kanādu, un kvalitātes problēma, kas rodas, “industriālajam” audiovizuālajam produktam izspiežot no tirgus “māksliniecisko”.

Šī problēma ir būtiska arī Eiropas valstīs, un ir atzīts, ka tā var īpaši kaitīgi ietekmēt Centrāleiropas un Austrumeiropas valstu audiovizuālās produkcijas tirgus un atbilstoši arī filmu nozari. Kā uzsvērts Eiropas Padomes dokumentos (http://www.coe.int/t/e/Cultural%5Fco%2Doperation/Culture/Cinema/European_Cinema/ecic_ime5asp#TopOPage) “ja Centrāleiropas un Austrumeiropas valstis nesaņems palīdzību tirgus aizsardzībā pret lielām audiovizuālā produkta ražošanas valstīm, var gadīties, ka šajās valstīs ražoto audiovizuālo produktu vispār nebūs iespējams nogādāt tirgū.”

Tāpēc ieteikti trīs darbības virzieni stāvokļa uzlabošanai, kas īstenojami ES mērogā:

- izveidot kinoteātru tīklus, kuros demonstrētu tikai Eiropas audiovizuālo produkciju, vai citi pasākumi, kas nostiprinātu Eiropas (domāts, arī nacionālās) audiovizuālās produkcijas vietu tirgū,
- informēt un apmācīt Centrāleiropas un Austrumeiropas speciālistus par finansu līdzekļiem, ko piedāvā ES institūcijas nacionālās filmu nozares nostiprināšanai,
- paredzēt atbalstu tām valstīm, kuras rūpējas par sava tirgus aizsardzību EURIMAGES programmas ietvaros.

Tomēr jāievēro, ka šie pasākumi aizsargā Centrāleiropas un Austrumeiropas valstu tirgus pret citu lielo filmu industriju valstu filmu nozares produktiem, bet ne pret Eiropas Savienības valstu produktiem. Drīzāk otrādi, tie tieši veicina Eiropas Savienības valstu kinoprodukcijas iekļūšanu it kā aizsargājamo valstu tirgos, un šādi kandidātvalstu vietējā filmu industrija joprojām paliek apdraudēta. Tāpēc, kamēr vēl ir iespējams, ir jāpielieto vietējie tirgus aizsardzības pasākumi, piemēram, jau minētais ierobežojums par citu valstu filmu demonstrēšanu Latvijas kinoteātros.

Būtisks un atļauts tirgus aizsardzības pasākums ir nelegālās tirdzniecības un nelegālās filmu produkcijas ierobežošana, to var panākt tikai un vienīgi pastiprinot tiesību un kārtību sargājošo institūciju darbību šajā virzienā.

Cits valsts atbalsts

Teorijā izšķir ierobežojošu, atbalstošu un vispārīgu protekcionisma politiku (Morens (1996): 135). Ierobežojošā politika ir, piemēram, importa kvotas, importa tarifi un muitas nodevas. Atbalstošā politika ir galvenokārt valsts palīdzība vietējai filmu nozarei (banku aizdevumi un kredīti, balvas, ražošanas subsīdijas, citas filmu ražošanas subsīdijas, palīdzība ārējo tirgu iegūšanā, filmu nozares speciālistu apmācība. Vispārējā politika ietver gan vienu, gan otru.

Uzskatot, ka filmu nozares būtiskākā problēma ir izplatīšana un tirgus aizsardzība pret ASV ražoto produkciju, Eiropas mērogā ir ieteikts piemērot filmu nozarei speciālus pasākumus filmu izplatīšanas veicināšanai, piemēram: filmu produkcijas eksporta subsīdijas, starptautisko nolīgumu atļautajās robežās.

Nevienai valstij nav aizliegts veidot vietējus un starptautiskus nozares atbalsta instrumentus – fondus, utt. (piemēram, kāds ir Slovēnijas filmu fonds. Somijas filmu fonds u.c.).

Tomēr jāreķinās ar iespējamu asimetriju izpratnē par valsts atbalsta pasākumu nepieciešamību un veidiem ES valstīs un kandidātvalstīs vai citās ar ES nesaistītās valstīs. Kaut gan Eiropas Savienības un Eiropas Padomes mērogā tiek izrādītas lielas rūpes par Centrāleiropas un Austrumeiropas filmu industriju, ieteiktie veicināšanas pasākumi parasti attiecas uz visu Eiropas valstu audiovizuālo produkciju. Tas nozīmē, ka veicināšanas politikas īstais mērķis ir veicināt Eiropas valstu audiovizuālās nozares attīstību, tomēr arī šādā traktējumā, mazas valstis var iegūt, ja tās pievērš savai filmu nozarei pietiekošu nozīmi un darbojas atbilstoši pieņemtai stratēģijai.

Kā uzsvērts ES komisiju dokumentos, kino un audiovizuālās nozares ir tik svarīgas kultūras dažādības aspektā, ka visāda veida valdības palīdzība šīm nozarēm ir attaisnota. Vēl vairāk, tikai tad valstis var cerēt uz Eiropas Savienības kopējiem līdzekļiem, ja tās saņem palīdzību arī no savas valdības. Tomēr jāreķinās, ka valdības palīdzība kādai nozarei nedrīkst radīt konkurences izkropļojumus, un tas tiek stingri kontrolēts. Tieši šī iemesla dēļ nacionālās filmu nozares atbalsta sistēmas tiek pārbaudītas (piemēram, Francija, Vācija, Īrija, Nīderlande, Zviedrija). Līdz šim nav piemēru, ka kādas valsts filmu nozares atbalsta sistēma ES institūciju pieprasījuma dēļ būtu būtiski mainīta, tomēr savu pozīciju būs jāprot aizstāvēt (sevišķi filmu industrijas atbalsta shēmas).

No šī viedokļa visdrošākais ir valsts organizatoriskais un institucionālais atbalsts (jo to ierobežot praktiski nav iespējams).

Intervijās noskaidrots, ka Latvijas filmu uzņemšanas un izplatīšanas uzņēmumi maz izmanto (vai nespēj izmantot) valsts piedāvātos MVU veicināšanas iespējas. Viens no iemesliem ir informācijas trūkums par piedāvātajām iespējām, tāpēc uzņēmējiem vēlams nodrošināt konsultācijas un apmācību šajos jautājumos (tas būtu LNKC uzdevums).

5. Latvijas filmu industrijas konkurētspējas aptuvenš novērtējums

Šīs nodaļas mērķis ir atbildēt uz pētījuma ievadā nosaukto speciālo problēmu: kādi ir konkurētspējas faktori filmu nozarē, un kādas ir Latvijas filmu industrijas iespējas darboties sīvas globālās konkurences apstākļos.

Projekta īstenošanas gaitā konstatētais filmu nozares un filmu industrijas attīstības stāvoklis ir pārāk zems, lai būtu pamats apspriest to konkurētspēju tā, kā to dara tirgus nozarēm. Var teikt, ka Latvijas filmu nozare un filmu industrija savu konkurētspēju vēl nav ne ieguvušas, ne parādījušas, ne pierādījušas.

Tomēr šajā pētījumā nākotnes skatījumā ir novērtēti galvenie konkurētspējas faktori.

Konkurētspējas aspektā vērtētas tehnoloģijas, tirgus, finansēšana, regulācijas, protekcionisms un autortiesības.

Tehnoloģijas

Konkurētspēju veicinoši apstākļi

Latvijai ir būtiska konkurences priekšrocība – sākot attīstību no zemas tehnoloģiskās bāzes, Latvijas filmu studijas iegādājas jaunāko, tātad konkurētspējīgāko filmu uzņemšanas tehniku, tādā veidā spēj viegli iekļauties pasaules filmu industrijas sistēmā. Konkurences priekšrocības izpaužas tādejādi, ka Latvijā uzņemtās filmas, kas ražotas ar modernām tehnoloģijām var piekļūt tirgum, kas citiem filmu ražotājiem atpalikušo tehnoloģiju dēļ ir slēgts.

Konkurētspēju ierobežojoši apstākļi

Dažas filmu studijas nespēs atjaunot tehnoloģijas un iekļauties industriālajā ražošanā un piemēroties modernām filmu demonstrēšanas tehnoloģijām. Mākslinieciski sevišķi augstvērtīgām filmām šāds kavējošais apstāklis var nebūt būtisks.

Finansēšana

Konkurenci veicinoši apstākļi

Nav konstatēti

Konkurenci ierobežojoši apstākļi:

Zems finansējums kavē nozares tehniskās bāzes attīstību.

Zems finansējums veicina mazbudžeta filmu ražošanu, kas pats par sevi nav trūkums, bet tomēr ierobežo filmu autoru izteiksmes līdzekļus.

Regulācija

Konkurētspēju veicinoši apstākļi

Regulējošie normatīvi ir saskaņoti ar ES.

Konkurētspēju ierobežojošie faktori

Nav konstatēti

Protekcjonisms vai veicināšana

Konkurētspēju veicinošie apstākļi

Latvijas filmu nozare ir darbojas sīvas konkurences apstākļos, tai skaitā starptautiskajā telpā.

Latvijas filmu nozare pieder pie nedaudz nozarēm, kuras atbrīvotas no PVN, tas dod nozarei priekšrocības uzņēmējdarbības vides konkurencē vietējā (pret citām nozarēm) un starptautiskā (pret citām valstīm) telpā,

Latvijā pakāpeniski samazinās uzņēmumu ienākumu nodoklis, tas dod priekšrocības uzņēmējdarbības vides konkurencē starptautiskā telpā.

Konkurētspēju ierobežojošie apstākļi

Valdība piekopj neitrālu politiku nacionālās filmu nozares aizsardzībā, bet, kā liecina Lielbritānijas politika, valstis ar neitrālu politiku nespēj izturēt globālo konkurenci un zaudē, galvenokārt Amerikas audiovizuālai nozarei.

Nav nokārtotas attiecības ar galveno vietējo produkta patērētāju – televīziju.

Organizācija

Konkurētspēju veicinoši apstākļi

Latvijas kinematogrāfistiem ir izveidojusies sadarbība ar daudzām starptautiskajām organizācijām un programmām - FIPRESC1 - Starptautisko Filmu kritiķu federāciju, Starptautisko Producentu asociāciju federāciju, Eiropas Filmu institūtu asociāciju, *Eureka Audiovisual*, *Baltic Media Center*, *European Documentary Network*, Audiovizuālo Observatoriju, *Kinocentr* u.c. (Nacionālā programma "Kultūra". 2001.).

Latvijā ražotās filmu produkcijas reprezentācijai tiek izmantoti ne tikai starptautiski pieejamie, bet arī nacionāli līdzekļi – vietējie festivāli, kas tiek organizēti ar valsts atbalstu kā starptautiski. Plašākie ir trīs festivāli - nacionālais filmu festivāls "Lielais Kristaps", starptautiskie festivāli "Arsenāls" un "Baltijas pērle". Tiek organizētas neatkarīgās filmu skates un simpoziji. Regulāri notiek Eiropas dokumentālā kino simpoziji. Ir iedibināta tradīcija nacionālā filmu festivāla "Lielais Kristaps" ietvaros organizēt kādas citas valsts filmu dienas.

Latvija iespēju robežās piedalās starptautiskajos filmu festivālos, tirgos un skatēs - Berlīnes filmu festivālā un tirgū, Starptautiskajā filmu tirgū Kannās, Roterdamas filmu festivālā un tirgū u.c. Palielinoties filmu skaitam, Latvijas aktivitāte filmu festivālos un tirgos pieaugs.

Konkurētspēju mazinoši apstākļi

Latvijas filmu nozares konkurētspēju mazina tās sadrumstalotība. Nozarē darbojas pārsvarā ļoti mazi uzņēmumi, kas paši sevi pārstāv vietējā tirgū un starptautiskajos sakaros. Lai mazi uzņēmumi varētu sekmīgi darboties, tiem jābūt apgādātiem ar ļoti labu atbalsta infrastruktūru, bet Latvijā tāda nav izveidota. Latvijas Nacionālais kinematogrāfijas centrs savu iespēju robežās veic nozares vadību un organizatorisku atbalstu, bet ar to nepietiek, lai mazā valstī uzturētu ļoti sadrumstalotu nozari.

Galvenie trūkstošie atbalstošās infrastruktūras elementi ir tirgus informācijas sistēmas. Šādām sistēmām būtu jāietver visiem filmu nozares uzņēmumiem brīvi pieejamu informāciju par filmu produkta pasūtījumu iegūšanas un gatavu produktu pārdošanas iespējām vietējā, bet galvenokārt starptautiskā (pirmkārt, Eiropas) tirgū. Tirgus informācijas sistēmu uzturēšana varētu būt privātās uzņēmējdarbības subjekts, tomēr valstij jāparūpējas par tādu izveidošanu un darbības uzturēšanu. Ja tirgus informācijas piegādātāju darbība izrādās finansiāli neizdevīga (tas nozīmē, ka privātie uzņēmēji nevēlēsies darboties šajā jomā), finansējumu

trūkums jāsedz no valsts līdzekļiem vai nozarē darbojošos uzņēmumu iemaksām (brīvprātīgām, ja pieeja ir paredzēta tikai tiem, kas maksā sistēmā, vai administratīvi noteiktām, ja noteikta brīva pieeja).

Gan vietējā, gan starptautiskā tirgū Latvijas filmu nozares konkurētspēju mazina tas, ka Latvijai kā mazai valstij ir grūti izveidot pietiekoši spēcīgu organizāciju, kas ar atļautiem līdzekļiem lobētu Latvijas filmu nozares produktu, demonstrētu valsts attieksmi un rūpes par Latvijā ražotas kino produkcijas ražošanu. Starptautiskā mērogā konkurētspēju uzlabos reģionālu starptautisku filmu izplatīšanas vai nacionālo filmu industrijas aizstāvības institūcijas (Baltijas valstu, pievienošanās Skandināvijas valstu filmu distribūcijas sistēmu, tādu kā *Scandinavian Films* pieredzes izmantošana), kas jau ir sāktas. Nacionālā programmā "Kultūra" norādīti vairāki pasākumi šajā virzienā - *Baltic-Films* izveidošana, lai radītu kopēju likumīgu ietvaru kinofilmu un videofilmu izplatīšanas veicināšanai. Taču šādu kopēju sistēmu izveidošanai nepieciešams laiks.

Konkurenci ārējā tirgū samazina tas, ka Latvijas kinematogrāfisti vēl nepārziņ Eiropas un pasaules tirgus iespējas. Tomēr situācija uzlabojas, Latvijas filmu studijas pakāpeniski iepazīstas ar sadarbības iespējām ar Eiropas valstu televīzijām, kas mūsdienās ir galvenais filmu produkta finansētājs, un spēj slēgt vienošanās.

Ārējā tirgū, ar maziem izņēmumiem, augstāka konkurētspēja ir jauniem kinematogrāfistiem un jauniem uzņēmumiem. Ārējā tirgū būtiski svarīga ir atbilstošas (ar pasūtītāja vajadzībām saskaņotas) tehnikas esamība, un tehniskais nodrošinājums jaunajām filmu studijām ir labāks.

Latvijā nav organizācijas, kas sadarbotos ar ārvalstu ieguldītājiem, kuri vēlētos ienākt Latvijas audiovizuālajā tirgū, un nav arī skaidra stratēģiska nostāja šajā jautājumā.

Pirms Latvijas neatkarības atgūšanas tikai izņēmuma gadījumos Latvijā uzņemtai filmai bija cerība piedalīties kādā vispārattīstītā starptautiskā festivālā - Berlīnē, Kannās, Venēcijā. Tāpēc mūsu meistari nav pazīstami starptautiskā arēnā.

Nobeigums

Ir svarīgi apzināties, ka no nekā nekas nerodas - ja filmu nozare nespēs sevi atpelnīt tad uz papildus finansējumu nav cerību. Tādēļ ir jānorāda virzība uz konkrētu mērķi. Šim mērķim ir jābūt skaidri definētam un reāli sasniedzamam. Nav nozīmes uzņemt filmas, kuras pat pašmāju publikai nelielas interesantas. Protams filmas veiksmi nosaka arī sabiedrībā radušies stereotipi par to, kas ir un kas nav interesants. Pašlaik Latvijas filmu tirgū dominē Holivudā uzņemtās filmas, kas pilnībā diktē noteikumus, kādai būt filmai. Sabiedrība ir zaudējusi priekšstatu par Latvijā uzņemtām filmām, kā kvalitatīvām un labām. Te vainojams kino nozares sabrukums 90. gadu sākumā, kad strauji samazinājās filmu nozares finansējums, līdz ar to samazinot saražoto filmu skaitu. Neskatoties uz uzņemto filmu skaita samazināšanos, ražošana pilnīgi nav apstājusies. Tāpēc rodas jautājums, vai tiešām sabiedrībai ir vajadzīga filmu kvantitāte nevis kvalitāte?

Viens no iemesliem intereses zudumam par latviešu filmām varētu būt ražotāju neprasme pārorientēties uz jauniem tirgus apstākļiem, kuros ir jādarbojas radoši un sekojot tirgus tendencēm. Ienākot Latvijā ārvalstu filmām tās bija pieprasītas, jo tas bija kaut kas neredzēts un jauns. Kā tas ir pierādījies, parādoties jaunām vērtībām vecās tiek atstumtas un aizmirstas. Tā tas notika arī ar latviešu filmām, kuras bija stilā pilnīgi atšķirīgas no ārvalstu filmām. Kino nozare ir zaudējusi savu prestižu sabiedrības acīs un to atgūt būs grūti. Katrā ziņā katrs neveiksmīgs filmu projekts to grauj vēl vairāk.

Arī pēc aptaujāto ekspertu domām Latvijas kinoprodukcijas konkurētspēja ir zema pat vietējā tirgū, tomēr tas nav raksturīgi tikai Latvijai ("Filmu nozares ekonomiskā potenciāla izmantošana Latvijas tautsaimniecībā." 2001.). Šī pētījuma autoriem radās priekšstats, ka, ja

filmu nozares uzņēmumi ir tik dažādi, kā tie izrādījās, arī konkurētspēja ir dažāda, un kopumā nav novērtējama. Jāņem vērā, ka pagaidām vēl ir pielikts pārāk maz pūļu, laiks ir bijis pārāk īss un naudas pārāk maz, lai iekarotu vietu globālajā filmu nozarē.

Kopumā jāsecina, ka Latvijas filmu nozare gatavojas darbībai sīvas konkurences apstākļos un jau ir demonstrējusi sekmīgas konkurētspējas piemērus (Vides projekti – ārvalstu finansējuma iegūšana, balvas kinofestivālos, Platforma Film, atsevišķu režisoru iegūtās balvas kinofestivālos, Dauka – ārvalstu studiju pasūtījumu iegūšana industriālām operācijām). Vairākas filmu studijas (Kaupo, Platforma Film, Vides projekti un citas) strauji paaugstina konkurētspēju.

Nozares attīstība kopumā būs atkarīga no tā, cik saskaņota un mērķtiecīga būs valsts pārvaldes un privāto filmu studiju sadarbība.

Pētījuma kopējais secinājums ir, ka Latvijā ir lietderīgi attīstīt filmu nozari, tai skaitā filmu industriju. Svarīgi, lai filmu nozare tiktu saprasta un uzskatīta par tautsaimniecības kopuma sastāvdaļu, un tās attīstība tiktu veidota nevis pati par sevi, bet saistībā ar citām zinātnietilpīgām nozarēm. Tādā gadījumā būtu mazāk jāpielieto tieši filmu nozarei paredzētu specifisku pasākumu, kurus mūsdienās, kad Latvija integrējas supranacionālajos ekonomiskajos grupējumos (ES un PTO) ir grūti pierādīt un ieviest, bet nozare varētu izmantot valstī noteikto kopējo inovatīvās un zinātnietilpīgās ekonomikas veidošanai paredzēto veicinošo pasākumu kopu.

Apkopojot pētījumā gūtos rezultātus, var izdarīt arī šādus secinājumus:

1. Latvijas filmu nozare pamazām atjaunojas, ir izveidojušies jauni mūsdienīgi filmu ražošanas un izplatīšanas uzņēmumi un tie strauji nostiprinās.
2. Filmu nozares finansējums ir pārāk zems, lai uzturētu filmu ražošanas infrastruktūru pilnā komplektā, tāpēc filmu nozares attīstību sekmētu filmu industrijas attīstība, kas veidojama kā filmu nozares paplašinājums.
3. Latvijā filmu nozares pārvaldībā filmu industrijai nav pievērsta vajadzīgā uzmanība, tās nozīme nozares attīstībā pagaidām netiek pienācīgi novērtēta.
4. **Latvijā ir jāizstrādā filmu industrijas attīstības stratēģija.**
5. Galvenais filmu industrijas sekmīgas darbības nosacījums ir tirgus, ja filmu industrija tiek veidota, jāsaik ar tirgus apgūšanas institūciju iedibināšanu.
6. Ja tirgus ir pieejams, otrs nepieciešamais panākumu nosacījums ir filmu produkcijas kvalitāte – gan satura, gan tehniskajā ziņā.
7. Kamēr nozare vēl nav nostiprinājusies un Latvija nav iestājusies ES, jāveic atļautie tirgus aizsardzības pasākumi: jānosaka Latvijā ražotu filmu daļa kinoteātros demonstrēto filmu klāstā, jāpastiprina cīņa ar pirātisko produkciju. Tomēr jāņem vērā, ka, ja filmu produkcijas kvalitāte būs zema, arī ar likumu noteiktās nacionālo filmu veicināšanas pasākumi nedos labumu, jo skatītāji filmas neskatīsies.
8. Tomēr jāņem vērā, ka Latvijas tirgus ir pārāk mazs filmu nozares pastāvēšanai, tāpēc jāorientējas uz ārējo tirgu.
9. Nozares nostiprināšanai papildus tiešām valsts subsīdijām filmu ražošanai, jāveic citi valsts atbalsta pasākumi.
10. Finansēšanas uzlabošanai jāizveido Kino fonds.

11. Jāatvieglo līdzdalība kopprojektos, galvenokārt nodrošinot līdzfinansējumu un projekta sagatavošanas izmaksu finansējumu. Jāatvieglo kredīta iegūšanas iespējas, paplašinot kredīta garantijas iespējas (ar MVU finansēšanai paredzētu valsts kredīta garantiju aģentūru vai Kino fonda palīdzību). Jāizpēta patronāžas institūta pielietošanas iespējas Latvijā.
12. Finansēšanas uzlabošanai Latvijas filmu nozares uzņēmējiem jāatvieglo pieeju ES fondiem un programmām, filmu nozarei un filmu industrijai uz līdzvērtīgiem pamatiem jānodrošina pieeja ES struktūrfondiem.
13. Ar valsts un pašvaldību palīdzību jāizveido filmu nozari un filmu industriju apkalpojošo infrastruktūru (konsultācijām, apmācībai, filmu centri).
14. Jāuzlabo speciālistu sagatavošana, šajā nolūkā jāievieš atbrīvojums no algas nodokļa par summām, ko uzņēmējs samaksājis kā mācību maksu savu speciālistu profesionālās kvalifikācijas celšanai.
15. Filmu nozares uzņēmējiem pietrūkst uzņēmējdarbības vadības iemaņu, kā arī informācijas par valsts piedāvātiem MVU veicināšanas pasākumiem un tie praktiski netiek izmantoti, tāpēc jāveic uzņēmēju apmācību.
16. Jāsaglabā esošā filmu nozares pārvaldības sistēma (LNKC), tomēr jāpaplašina tā funkcijas un lobēšanas darbība nozares interesēs, it īpaši pēc Latvijas iestāšanās ES, kad kļūs pieejami ES strukturālie fondi.

Atsauces:

1. Filmu nozares ekonomiskā potenciāla izmantošana Latvijas tautsaimniecībā. LZA Ekonomikas institūta pētījums, autors Dr.h.ekon. P.Guļāns, Rīgā, 2001.
2. Padomju Latvijas enciklopēdija. Galvenā enciklopēdiju redakcija, Rīgā, 1985 (Krievu valodā), 694. – 701. lpp.
3. Padomju Latvijas kinomāksla, Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Andreja Upīša Valodas un Literatūras institūts, Rīga, 1989, lpp. 8.-10.
4. Nacionālā programma “Kultūra” 2000-2010 (saīsināts variants), Latvijas Republikas Kultūras ministrija, Rīga, 2001., lpp 156.-166. (Filmu nozare)
5. Nacionālā programma “Kultūra” 2000-2010 (saīsināts variants), Latvijas Republikas Kultūras ministrija, Rīga, 2001., lpp 31. (Vispārējā daļa)
6. When Audio-visual meets Finance. New Edition. Audiovisual Eureka
7. The Swedish Film Agreement 2000. Addendum to the brochure “When Audio-visual meets Finance. 3-rd Edition.
8. The Development of the Audiovisual Landscape in Central Europe since 1989. Revised edition. ULP/John Libbey Media.
9. Film policy. International, National and Regional Perspectives. Edited by Albert Moran.
10. The Oxford Dictionary For The Bussiness World. Oxford University Press. 1993., lpp 413., 145.
11. Summary of the annual report 2000. The Finish Film Foundation.

12. Principles and guidelines for the community's audiovisual policy in the digital age. Commission of The European Communities.
13. Lottery Strategic Plan, May 2000.
14. 95/563/EC: Council Decision of 10 July 1995 on the implementation of a programme encouraging the development and distribution of European audiovisual works (Media II – Development and distribution) (1996-2000)

Interneta resursi:

1. www.latfilma.lv (avots izmantots 10.10.2001)
2. The European Film Industry under Analysis. <http://www.europa.eu.int/> (avots izmantots 12.11.2001)
3. <http://www.europa.eu.int/> (avots izmantots 12.11.2001)
4. <http://www.culture.gov.uk/> (avots izmantots 09.09.2001)
5. <http://www.gov.ie/ealga/> (avots izmantots 12.09.2001)
6. <http://www.mkcr.cz/> (avots izmantots 06.10.2001)
7. <http://www.ses.fi/frontp01.htm> (avots izmantots 05.11.2001)
8. (http://www.coe.int/t/e/Cultural%5Fco%2Doperation/Culture/Cinema/European_Cinema/ecicime5asp#TopOPage) (avots izmantots 06.12.2001.)
9. Austrija. Cinema and film industry. <http://www.culturelink.org/culpol/si.html>
10. The Slovenian Film Fund. <http://www.culturelink.org/culpol/si.html>
11. Slovenia. Cinema and film industry. <http://www.culturelink.org/culpol/si.html>, <http://www.culturelink.org/culpol/si.html>
12. Albania Film. <http://www.culturelink.org/culpol/si.html>
13. Interneta materiāls par Lielbritānijas filmu industriju.

Statistiskais pielikums